

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

FINANSŲ IR APSKAITOS KATEDRA

Apskaitos, finansų ir bankininkystės studijų programa
Kodas 62104S105

GEDIMINAS JASINSKAS

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

BANKO PASKOLŲ PORTFELIO VALDYMAS

Kaunas 2006

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

FINANSŲ IR APSKAITOS KATEDRA

GEDIMINAS JASINSKAS

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

BANKO PASKOLŲ PORTFELIO VALDYMAS

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo vadovas _____
(parašas)

(darbo vadovo mokslo laipsnis, mokslo pedagoginis
vardas, vardas ir pavardė)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2006

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	4
ĮVADAS.....	5
1. BANKŲ VEIKLOS BEI PASKOLŲ RIZIKOS YPATYBĖS	7
1.1. Bankų veiklos rizikos rūšys.....	7
1.2. Paskolų rizikos šaltiniai bei priežastys.....	9
2. LIETUVOS BANKŲ IR PASKOLŲ RINKOS RAIDA	14
2.1. Kredito įstaigų raida ir jų veiklos specifika	14
2.2. Paskolų portfelio kaita.....	15
3. PASKOLŲ RIZIKOS VALDYMAS	23
3.1. Paskolų dalis bankų aktyvuose.....	23
3.2. Riziką ribojantys normatyvai	28
3.3. Paskolų monitoringas	36
3.4. Bankų riziką ribojančių normatyvų griežtinimas ir jų vykdymas	40
3.5. Kitos rizikos mažinimo priemonės.....	44
IŠVADOS.....	47
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	48
SUMMARY	52

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Bendras bankų patiriamų rizikos rūšių suskirstymas	8
2 pav. Pagrindiniai kredito principai	11
3 pav. Bankų pelnas.....	14
4 pav. Paskolų kaita pagal skolininkų grupes.....	15
5 pav. Fiziniams asmenims suteiktos paskolos pagal paskirtį bei valiutas	15
6 pav. Fiziniams asmenims suteikta paskolų būstui įsigyti pagal valiutas.....	16
7 pav. Paskolų kaita 2000 – 2005 m.....	16
8 pav. Paskolų kaitos veiksniai 2000-2004 m.	17
9 pav. Paskolų kaita litais 2000 – 2005 m.....	17
10 pav. Paskolų kaita užsienio valiuta 2000 – 2005 m.	18
11 pav. Paskolų pokytis pagal valiutas.....	19
12 pav. Paskolų struktūra pagal grąžinimo terminus	19
13 pav. Komercinių bankų paskolų rodiklis (2005 m. gruodžio pabaigoje; mln. Lt.)	20
14 pav. Paskolų portfelis pagal skolininkų grupes	21
15 pav. Paskolų dalies bankų aktyvuose padidėjimas 2000 – 2005 m., %	23
16 pav. Rizikos rūšių reikšmė Lietuvos bankuose	25
17 pav. Pagrindiniai komercinių bankų veiklos rodikliai	25
18 pav. Likvidumo normatyvo ribos 1999-2005 m., %	30
19 pav. Bankų sistemos likvidumo būklė 1999 – 2005 m.	30
20 pav. Konkurencija paskolų rinkoje.....	31
21 pav. Paskolų litais metų palūkanų normos 1999-2004 m., %	32
22 pav. Palūkanų normos kaita 2000-2005 m.	34
23 pav. Paskolų užsienio valiutomis vidutinės metų palūkanų normos 1999-2005 m., %	35
24 pav. Kapitalo pakankamumo normatyvo ribos 1999-2005 m., %	36
25 pav. Paskolų vertės sumažėjimas 200-2005 m., %	38
26 pav. Kredito rizikos vertinimo metodai.....	39
27 pav. Kreditų reitingavimas	40

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Bendras bankų patiriamų rizikos rūšių suskirstymas	8
2 lentelė. Bazelio pagrindai	48

ĮVADAS

Darbo aktualumas. Bankinis verslas – vienas labiausiai reglamentuojamų ir stebimų verslo rūšių pasaulyje. Bankai aktyviai dalyvauja formuojant įmonių nuosavą ir skolintą kapitalą. Kapitalo struktūros formavimas daro įtaką įmonių veiklos pelningumui, todėl bankai vis labiau lemia bendruosius ekonominius procesus.

Lietuvos Respublikai integravusis į Europos Sąjungą, būtina stiprinti šalies ūkį. Tam ypač didelę reikšmę turi patikima ir stabili finansų sistemos, kurios pagrindą sudaro komerciniai bankai, veikla. Auganti konkurencija tarp bankų, pelno maksimizavimo siekis, naujos technologijos, globalizacijos ir internacionalizacijos veiksniai lemia rizikos bankų sektoriuje augimą. Todėl bankų veiklos rizikai turi būti skiriamas ypač didelis dėmesys.

Keli praėję metai šalies komerciniams bankams buvo kaip niekad sėkmingi. Visi bankai padidino pelną ir kapitalą. Jiems padėjo ekonomikos augimas, nekilnojamojo turto rinkos kainų ir būsto paskolų paklausos bumas, tačiau bankų augimą gali pristabdyti sparčiai didėjantis bankų paskolų portfelis ir kartu didėjanti paskolų portfelio rizika.

Daugelio mokslininkų ir praktikų nustatyta, kad viena iš pagrindinių bankų žlugimo priežasčių yra netinkamas kredito rizikos valdymas. Tradicinėje bankininkystėje didžiąją dalį bankų turto sudaro paskolos (pvz., 2000 m. Lietuvoje paskolos sudarė 40% bankų turto, o tuo tarpu 2005 m. šis rodiklis siekė 57,9%), todėl kredito rizikos valdymas daro didelę įtaką bankų veiklos stabilumui. Siekdami tinkamai valdyti kredito riziką, bankai turėtų tiksliai įvertinti savo paskolų portfelį, kuris yra pagrindinis kredito rizikos šaltinis.

Pastaruoju metu gana sparčiai didėjantis paskolų portfelis rodo pasirinktos temos aktualumą ir būtinumą šiai veiklos sričiai skirti reikiamą dėmesį.

Darbo tikslas – išnagrinėti bankų veiklos rizikos specifiką pagrindinį dėmesį skiriant paskolų rizikos analizei, iširti ir įvertinti paskolų rizikos vertinimo ir valdymo galimybes.

Tyrimo objektas – Lietuvos bankų rinka, paskolų portfelis bei paskolų portfelio rizika.

Darbo uždaviniai. Siekiant užsibrėžto tikslo, yra nagrinėjami tokie uždaviniai:

- išanalizuoti bankų veiklos bei paskolų rizikos ypatybes;
- apibūdinti kredito rizikos šaltinius, priežastis bei kredito principus;
- įvertinti paskolų kaitą ir ją įtakojančius veiksnius;
- išanalizuoti paskolų riziką bei riziką ribojančius normatyvus;
- išnagrinėti riziką mažinančias priemones.

Tyrimo metodai - Analizuojant Lietuvos bankų paskolų portfelį buvo taikoma literatūros, Lietuvos banko ataskaitų, surinktos informacijos apibendrinimo ir lyginamosios analizės metodai.

Statistinių duomenų ir kitos informacijos vaizdingesniame pateikime naudotas schematinis vaizdavimas.

Darbo struktūra – sudaryta iš trijų magistro darbo dalių.

Pirmoje šio darbo dalyje apibūdinamos banko, kaip kredito įstaigos, veiklos rizikos, išskiriant paskolų riziką kaip svarbiausią bei pateikiamos esminės paskolų rizikos ypatybės, šaltiniai bei priežastys. Taip pat apibūdinami kredito principai, kurių turi būti laikomasi vykdant bet kurią kredito rinkos operaciją.

Antroje dalyje analizuota Lietuvos kredito įstaigų raida nuo 2001 metų. Įvairiais pjūviais analizuojama paskolų portfelio kaita 2000 – 2005 metais ir ją įtakojantys veiksniai.

Trečioje šio darbo dalyje daugiau dėmesio skiriama paskolų rizikos valdymui ir pirmiausia, remiantis statistiniais duomenimis, analizuojama paskolų dalis bankų aktyvuose. Nagrinėjami rizika ribojantys normatyvai, detaliau aptariant likvidumo, palūkanų normos bei kapitalo pakankamumo normatyvus. Taip pat pateikiamas riziką ribojančių normatyvų vykdymas bei griežtinimas. Trečioje dalyje rašoma ir apie kitas rizikos mažinimo priemones tokias, kaip paskolų draudimas bei turto įkeitimas.

Tyrimo šaltiniai – nagrinėjami 2000- 2005 m. Lietuvos banko duomenys bei finansinės ataskaitos, „Verslo žinių“ duomenų bazė. Taip pat remtasi finansine literatūra bei straipsniais apie finansinius rodiklius bei bankų veiklą – G.Nausėdos, F.Jasevičienės, V.Valvonio, V.Aleknevičienės darbais, taip pat Lietuvos banko bei LR vyriausybės išleistais nutarimais bei normatyviniais aktais, reglamentuojančiais Lietuvos bankų veiklą ir kita literatūra.

1. BANKŲ VEIKLOS BEI PASKOLŲ RIZIKOS YPATYBĖS

1.1. Bankų veiklos rizikos rūšys

Išsivysčiusios rinkos ekonomikos šalyse finansiškai stiprūs bankai yra viena iš pagrindinių šalies ekonominės gerovės prielaidų. Susiformavusios bankų vidinės ir išorinės kontrolės institucijos užtikrina pakankamai patikimą bankų priežiūrą, tuo pačiu mažindamos bankų krizių riziką.

Visa šiuolaikinės bankininkystės sistema yra pagrįsta dalinio rezervavimo principu. Tai reiškia, kad bankai skolina ne tik nuosavas, bet ir skolintas lėšas. Esant dalinių rezervų sistemai, bankai laiko tik tam tikrą procentą, tik dalį indėlininkų pinigų, o likusią dalį skolina. Atidėję dalį indėlių kaip rezervus, bankai „sukuria“ pinigus, skolindami likusius. Bankai negali paskolinti visų juose deponuotų pinigų, nes indėlininkai turi teisę bet kada juos išsiimti. Tačiau patirtis parodė, jog iš tiesų jie gali paskolinti beveik visus savo indėlius ir kartu patenkinti savo indėlininkų reikalavimus. Vis dėlto, kad apsitraustų, visi bankai laiko tam tikrą fiksuotą indėlių dalį nejudamą – tai rezerviniai indėliai. Šios lėšos vadinamos bankų rezervais. (Martinkus, B; Žilinskas, V., 2001, p. 604)

Iš kitos pusės, skolindami indėlininkų lėšas bankai pastoviai susiduria su rizika, kad jo skolininkai ne laiku ar ne pilnai įvykdys savo įsipareigojimus bankams, dėl ko „sutriks“ paties banko pinigų srautai.

Bankas skolina ne tik savo pačių lėšas, tačiau ir indėlius, todėl bankų krizė - tai visada ne tik banko ar bankų sektoriaus krizė, bet ir bankų klientų problema. Bankas žlunga ekonomine prasme kai jo turto rinkos vertė tampa mažesnė už jo įsipareigojimus. Tokiu atveju bankas negali tikėtis iš karto visiškai padengti turimus įsipareigojimus.

Analizuojant Lietuvos komercinių bankų duomenis galima daryti išvadą, kad šalies bankų sektorius stiprėja, tačiau bankai savo veikloje neišvengiamai susiduria su įvairiomis rizikomis. Rizikų, su kuriomis susiduria bankai, didėjimą arba jų nuolatinį buvimą lemia:

- 1) spartus naujų bankininkystės produktų pristatymas rinkai;
- 2) didėjantis sandorių kiekis;
- 3) žmoniškasis veiksnys - bankų darbuotojų žinių ir patirties stoka;
- 4) vis didėjanti konkurencija tarp bankų.

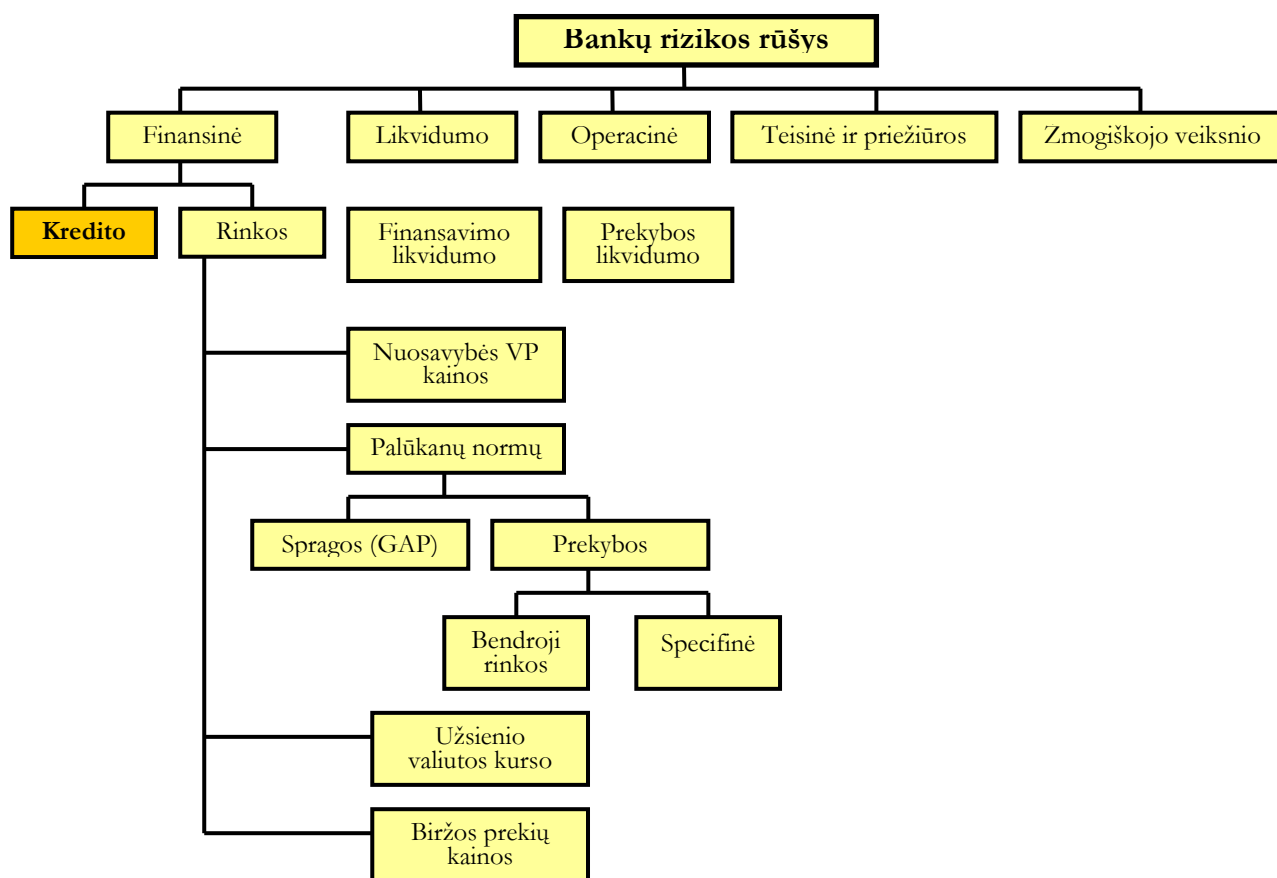
Kaip pagrindines bankų rizikos rūšis, galima išskirti rinkos riziką, operacinę riziką, likvidumo riziką bei reputacijos riziką.

Rinkos rizika – galimybė patirti nuostolį dėl rinkos kintamųjų (palūkanų normos, valiutų kursų, nuosavybės vertybinių popierių, biržos prekių kainos ir kt.), pasikeitimo;

Operacinė rizika – galimybė patirti nuostolį dėl netinkamų arba neįgyvendintų vidaus kontrolės procesų, darbuotojų klaidų ir (ar) neteisėtų veiksmų bei informacinių sistemų veiklos sutrikimų arba dėl išorės įvykių įtakos

Likvidumo rizika – galimybė patirti nuostolį dėl nesugebėjimo laiku įvykdyti savo finansinius įsipareigojimus ir (ar) siekiant įvykdyti įsipareigojimus priverstinai parduodant finansinį turtą ir (ar) “uždarant” pozicijas. Apskritai banko likvidumas suprantamas kaip jo gebėjimas paversti turtą grynaisiais pinigais, patiriant kuo mažesnius nuostolius. Vienas iš pagrindinių banko vadovų uždavinių – neperžengiant banko likvidumo ribų padidinti banko operacijų pelningumą.

Bendras bankų patiriamų rizikos rūšių suskirstymas pateiktas 1 paveiksle.

Šaltinis: VALVONIS, Vytautas. (2004) Kredito rizika ir jos vertinimas (ne techninis pristatymas), ekonomikos seminaras

1 pav. Bendras bankų patiriamų rizikos rūšių suskirstymas

Dauguma išvardintų rizikos rūšių labai glaudžiai susiję viena su kita. Pavyzdžiui, padidėjus palūkanų normoms (pasireiškus rinkos rizikai) banko skolininkas gali nebesugebėti mokėti padidėjusių palūkanų (pasireiškia kredito rizika). Kitas pavyzdys - pasireiškus rinkos ar operacinei rizikai, dėl kurios bankas patiria reikšmingų nuostolių, gali kilti abejonių dėl tinkamo rizikos valdymo banke ir šio banko finansinio stabilumo. Dėl šių priežasčių gali pasireikšti reputacijos arba patikėjimo banku rizika, o tai gali sukelti finansinę paniką indėlininkų tarpe. Staigus indėlių

atsiėmimas bankui sukelia likvidumo bei reputacijos rizikas. Labai geras pavyzdys šioje vietoje būtų Švedijos banko SEB ir jo valdomo Vilniaus banko pavyzdys: 2002 m. pabaigoje pasklidus gandams, apie neva neatliktus mokėjimo pavedimus (operacinė rizika) pasklido gandai apie tariamai blogą SEB banko finansinę padėtį (reputacijos rizika). Gandai persimetė į Lietuvą (Vilniaus bankas patyrė reputacijos riziką), o tai sukėlė laikiną paniką indėlininkų tarpe - pradėta atsiiminėti daugiau nei įprasta indėlių (pasireiškė likvidumo rizika). (Valionis, V., 2004)

Galima teigti, kad visos paminėtos bankų veiklos rizikos įtakoja pagrindinę ir šiame darbe daugiausiai nagrinėjamą paskolų portfelio riziką.

1.2.Paskolų rizikos šaltiniai bei priežastys

Viena iš svarbiausių banko veikloje yra paskolų rizika, nes paskolų portfelis sudaro pačią didžiausią bankų aktyvų dalį.

Rizika – galimybė (tikimybė) negauti tikėtinos gražos arba patirti nuostolį.

Paskolos rizika – galimybė patirti nuostolį, skolininkui arba sandorio šaliai negalint arba nenorint vykdyti savo įsipareigojimų sutartyje numatytais sąlygomis.

Paskolų rizikos šaltiniai yra skolininkai. Kai vienas asmuo paskolina pinigus kitam asmeniui, pastarasis tampa skolininku. Savo ruožtu pirmasis asmuo, paskolinęs pinigus, skolintojas, prisiima riziką neatgauti paskolintų pinigų. Kredito rizikos sąvoka naudojama tada, kai kalbama apie visą banko paskolų ir kito turto portfelį, susijusį su kredito rizika.

Paskolų rizikos priežastys – tai skolininko nenoras arba negalėjimas vykdyti savo įsipareigojimų. Kitaip sakant, tiek skolininkui galint vykdyti savo įsipareigojimus, tačiau to nenorint daryti, tiek ir negalint vykdyti savo įsipareigojimų, patiriami nuostoliai, t.y. pasireiškia paskolų rizika. Įsipareigojimų nevykdymo priežastys gali būti labai įvairios, tačiau pagrindinė priežastis – pablogėjusi skolininko finansinė būklė. (Valvionis, V.,2004)

Paskolų rizikos valdymo tikslas - įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis.

Banko paskolų rizikos prisiėmimo principai:

- prisiimti tik tą paskolų riziką, kuri yra išmatuojama ir valdoma;
- finansuoti tik tokius klientus, kurie yra mokūs ir gali garantuoti paskolų gražinimą iš teikiamų pinigų srautų per visą paskolos laikotarpį;
- valdyti konsoliduotą paskolų riziką vadovaujantis susijusių asmenų principu.

Savo ruožtu paskolų valdymo priemonės sudaro:

- kreditavimo taisyklės ir tvarka;
- kreditavimo procedūros, reglamentuojančios kreditavimo veiklą;
- kredito rizikos limitų sistema;

- paskolų klasifikavimo modeliai bei jų nustatymo kriterijai;
- kredito rizikos valdymas banko padaliniuose;
- kreditavimo darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas.

Paprastai kalbant apie kredito riziką galvoje turimos paskolos. Tačiau be paskolų su kredito rizika susiję ir daug kitų banko turto rūšių bei nebalansinių įsipareigojimų (įsipareigojimai paskolinti pinigus arba padengti skolą).

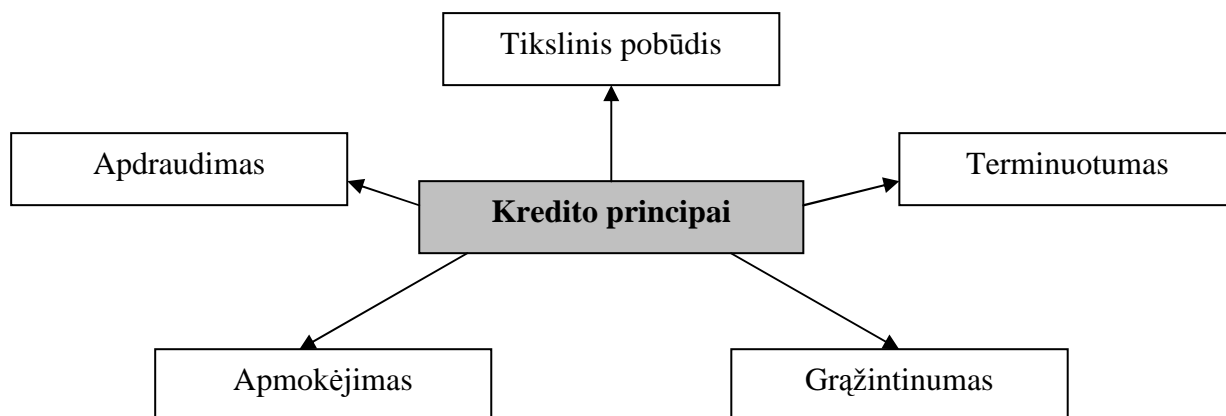
Visų universalių bankų pagrindinė veikla – kreditavimas. Teikdamas kreditus bankas rizikuoja patirti nuostolį dėl daugelio priežasčių: skolininkas neįvykdys savo įsipareigojimų, nepalankiai pasikeis valiutos kursas, skolininkas nesugebės grąžinti kredito dėl politinių, ekonominių ar kitų veiksnių pokyčio jo šalyje, banko darbuotojai padarys klaidų kreditų sutartyje ir pan. Kaip minėta, įvairios rizikos rūšys susiję tarpusavyje. Taigi su kreditavimu susijusi rizika gali būti būdinga ir kitoms banko operacijoms: pavyzdžiui, nepalankus valiutos kurso pasikeitimas aktualus ir atliekant operacijas su vertybiniais popieriais, skolininko įsipareigojimų neįvykdymas – investuojant į obligacijas, o darbuotojų klaidos gali turėti neigiamų pasekmių bet kurioje banko veiklos srityje. (Valvonis, V., 2005)

Banko turtas susijęs su kredito rizika:

- Paskolos
- Sąskaitos kreditas (overdraftas)
- Diskontuotieji vekseliai
- Skolos vertybiniai popieriai
- Banko indėliai kitame banke
- Atvirkštiniai atpirkimo sandoriai
- Faktoringas
- Išsimokėtinai (skolon) parduotas turtas
- Išankstiniai mokėjimai
- Kita

Paskolų rizikos mažinimui yra sukurtos pakankamai sudėtingos paskolų teikimo metodikos, kurių paskirtis jau pirmame darbo su skolininku etape yra siekti išvengti paskolų rizikos.

Kredito santykiai remiasi tam tikromis taisyklėmis, kurių vienas iš elementų yra kreditavimo principai. Jų turi būti laikomasi vykdant bet kurią kredito rinkos operaciją. Pagrindiniai kredito principai pateikti 1 paveiksle.

Šaltinis: ALEKNEVIČIENĖ, Vilija. (2005) Finansai ir kreditas, Vilnius: Enciklopedija. 269 p. ISBN 9986-433-35-5.

2 pav. Pagrindiniai kredito principai

Tikslinio pobūdžio principas reikalauja, kad kreditai būtų išduoti sutartyje apibrėžtam tikslui. Kreditorius, atsižvelgdamas į kredituojamo objekto riziką, nustato tam tikrą palūkanų normą. Jei ilgalaikė banko paskola išduodama vienam investicijų projektui finansuoti, tai ji negali būti panaudota kitam investicijų projektui finansuoti. Taip yra todėl, kad kreditoriai atlygio už prekes arba pinigus reikalauja atsižvelgdami į riziką. Nustačius, jog nesilaikoma tikslinės paskirties, kreditas gali būti atšauktas arba padidinta palūkanų norma.

Terminuotumo principas reikalauja, kad kreditai būtų išduodami tam tikram laikui. Šio principo svarbą lemia kreditavimo pobūdis, nes įvairiais laiko momentais gautų ir išleistų pinigų dabartinė vertė nevienoda. Kredito gavėjas turėtų taip suderinti jų terminus su kredituojančia įmone arba įstaiga, kad pagal planuojamus pinigų srautus galėtų laiku grąžinti skolą. Kredito sutartyje fiksuojami ir tarpiniai palūkanų mokėjimo bei kredito grąžinimo terminai, kurių būtina laikytis skolininkui.

Praktikoje egzistuoja ir neterminuoti kreditai, t.y. kreditai iki pareikalavimo. Tipinis tokių kreditų pavyzdys yra atsiskaitomosios verslo subjektų, valstybės institucijų ir gyventojų sąskaitos bankuose, indėliai iki pareikalavimo. Pinigai iš atsiskaitomųjų sąskaitų gali būti paimami bet kada, o bankai už pinigų likutį jose moka minimalias palūkanas.

Grąžintinumo principas reikalauja, kad suteiktas kreditas būtų grąžintas kreditoriaus nustatytais terminais arba jam pareikalavus. Kai paskolos gavėjas neturi pakankamai pinigų vykdyti visus įsipareigojimus kreditoriui, iš jo sumokėtos sumos eilės tvarka skaičiuojama ir dengiama:

- delspinigiai už laiku nesumokėtas palūkanas;
- palūkanos;
- padidintos palūkanos už laiku negrąžintą paskolą;
- paskolos dalis, esanti pradelsto termino sąskaitoje;

- paskola.

Ši eilės tvarka vaizdžiai rodo, ką gali reikšti skolininkui nesilaikyti gražintinumo principo.

Apmokėjimo principas reikalauja, kad už komercinį pasitikėjimą skolinant pinigus arba parduodant prekes ir paslaugas skolon reikia atlyginti.

Apdraudimo principas reikalauja užtikrinti, kad kreditorius galėtų apginti savo turtinius interesus, jei skolininkas nevykdys prisiimtų įsipareigojimų. Apdraudimas ypač aktualus nestabilioje ekonominėje sistemoje, kredituojant nepatikimus klientus ir rizikingus projektus, teikiant ilgalaikius kreditus. Apdraudimo principo nesilaikymas sukelia problemų ne tik konkrečiam bankui, bet ir pavojų makroekonominiam stabilumui. Jei suteiktos paskolos nebūtų gražinamos, bankai negalėtų vykdyti savo įsipareigojimų kredito išteklių tiekėjams. Pastarieji pradėtų nepasitikėti ne tik konkrečiu banku, bet ir visa bankų sistema. Mažėjant kredito ištekliams, jie pabrangtų. (Aleksnevičienė, V., 2005, p. 154-156)

Paskolos suteikiamos pagal griežtai nustatytus kriterijus. Šie kriterijai turi apibrėžti klientą, paskolos struktūrą ir tikslą, paskolos gražinimo šaltinius ir apdraudimo priemonę.

Vertinant kliento mokumą svarbiausia gerai atlikti kredito analizę. Kredito analizės tikslas yra kuo geriau įvertinti esamą kliento padėtį ir perspektyvas toje srityje, kurioje klientas siūlo savo produktus ar paslaugas.

Atliekant kredito analizę, kiekvienam klientui priskiriamas kliento reitingas. Ūkio subjekto reitingas apima kliento finansinės būklės įvertinimą, kliento kokybines charakteristikas ir verslo perspektyvą. Fizinio asmens reitingas parodo kliento mokumą bei galimybes gražinti paskolą.

Banke turi būti nustatyti limitai vienam skolininkui, susijusiems asmenims, ūkio šakoms ir kt.

Banko paskolų portfelio diversifikavimas pasireiškia kreditavimo galimybių išskirstymu. Banko kredito rizika didėja didinant bendrą kreditų apimtį, koncentruotą tarp nedidelio skaičiaus skolininkų. Diversifikuojant banko kredito portfelį kreditai skirstomi pagal:

- terminus – priklausomai nuo laukiamų rinkos konjunktūros pakitimų reguliuojama trumpalaikių, vidutinės trukmės ir ilgalaikių skolų dalis;
- kreditų paskirtį – sezoniniai, ilgalaikiam turtui įsigyti ir kt.;
- užstato patikimumą;
- palūkanų už kreditą nustatymą – fiksuotos ar kintamos;
- ūkio šakas, šalis ir kt.

Banke turi veikti naujų paskolų suteikimo ir anksčiau išduotų paskolų termino pratęsimo sistema.

Pagrindiniai paskolų suteikimo principai:

1. kolegiali atsakomybė priimant sprendimą dėl paskolos suteikimo (paskolų komitetų sistema);
2. įgaliojimų ir atsakomybės nustatymas;
3. „keturių akių“ principas, kuris reiškia:
 - sprendimą dėl paskolos suteikimo priima ne mažiau kaip 2 žmonės;
 - paskolos sutartį rekomenduojama pasirašyti 2 banko įgaliotiems asmenims;
4. rizikos padalijimas, t.y. asmuo, pateikęs paskolos projektą, negali priimti sprendimo dėl paskolos suteikimo.

2. LIETUVOS BANKŲ IR PASKOLŲ RINKOS RAIDA

Augant šalies ekonomikai, bankų sektoriaus raida ir toliau yra dinamiška ir subalansuota, o tai prisidėjo prie tolesnės ūkio plėtros bei pačių bankų rezultatų gerėjimo.

2.1. Kredito įstaigų raida ir jų veiklos specifika

Šiuo metu Lietuvoje veikia 10 komercinių bankų: AB SEB Vilniaus bankas, AB SEB VB būsto bankas, AB bankas „Hansabankas“, AB bankas „NORD/LB Lietuva“, AB Bankas „Snoras“, UAB Sampo bankas, AB Ūkio bankas, AB Šiaulių bankas, AB „Parex bankas“, UAB Medicinos bankas. Šalyje veikia du užsienio bankų skyriai - Suomijos banko „Nordea Bank Finland“ ir Vokietijos banko „Bayerische Hypo-und Vereinsbank“. Vilniuje atstovybes yra atidarę vienas Lenkijos ir du Latvijos bankai. 2001 metų pabaigoje Lietuvoje veikė 9 Lietuvos banko licenciją turintys bankai, 4 užsienio bankų skyriai ir 5 užsienio bankų atstovybės. 1 lentelėje pavaizduota kredito įstaigų kaita 2001-2005 m.

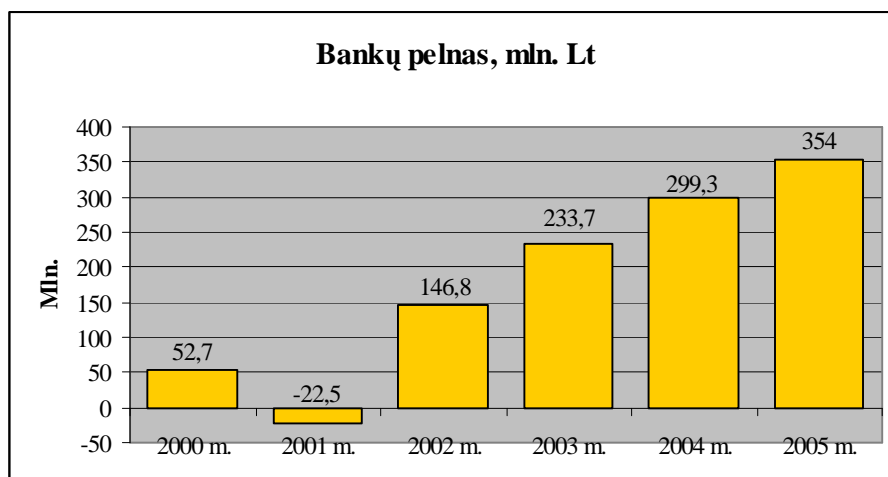
1 lentelė.

Kredito įstaigų skaičius (laikotarpio pabaigoje)

	2001	2002	2003	2004	2005
Visi bankai	9	10	10	10	10
Užsienio bankų skyriai (filialai)	4	4	3	2	2
Užsienio bankų atstovybės	2	2	3	3	3
Kredito unijos	40	54	58	62	64

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Kaip matome 1 lentelėje, nuo 2001 metų kasmet keitėsi tik kredito unijų skaičius, o bankų skaičius nuo 2002 metų liko pastovus, tačiau pagrindiniai bankų rodikliai labai išaugo, t.y. didėjo bankų pelnas, aktyvai bei kapitalas.

Šaltinis: Lietuvos bankas

3 pav. Bankų pelnas

3 paveiksle pavaizduotas bankų pelno didėjimas nuo 2002 m. Tai įtakoją stiprėjanti bankų konkurencija ir jos įtakotas palūkanų normos mažėjimas. Visi bankai teikia tokias pat paslaugas ir taiko labai panašius paslaugų įkainius, todėl bene pagrindinis ir labiausiai konkurencingas veiksnys yra palūkanų normos rodiklis.

2.2. Paskolų portfelio kaita

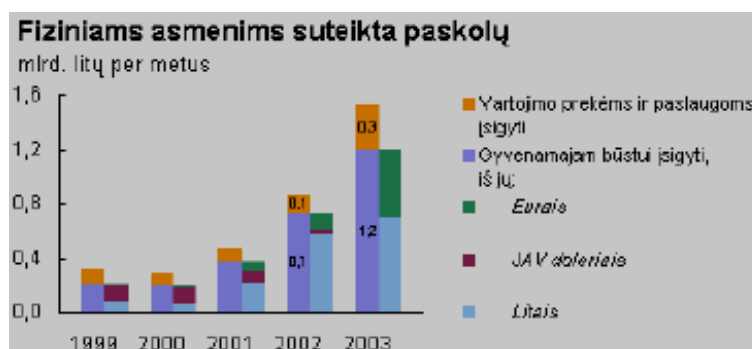
Sparčiai besiplėtojanti šalies ekonomika, išaugęs kreditavimo poreikis, didėjanti konkurencija ir kiti veiksniai turėjo įtakos tolesniems bankų sistemos turto struktūros pokyčiams. 2005 metais ypač sparčiai didėjo bankų paskolų portfelis. 2005 m. bankų klientams suteiktų paskolų portfelio augimas sudarė 9,1 mlrd. Lt, arba 53,6 proc. Be to, 2,5 mlrd. Lt, arba 2,4 karto, padidėjo bankų paskolos finansų institucijoms, tarp kurių dominuoja dukterinės lizingo bendrovės. 2006 m. sausio 1 d. duomenimis, Lietuvos bankų paskolų portfelis, įskaitant paskolas finansų institucijoms, sudarė apie 43 proc. prognozuoto 2005 m. šalies bendrojo vidaus produkto (BVP).

Šaltinis: Lietuvos bankas

4 pav. Paskolų kaita pagal skolininkų grupes

2005 m. didžioji dalis naujai teiktų paskolų gana panašiomis apimtimis pasiskirstė tarp verslo ir namų ūkių. Daugiausiai paskolų teko privačioms įmonėms - 2005 m. jos išaugo 4,6 mlrd. Lt, arba 41,2 proc.. Gyventojų paskolų portfelis buvo kiek mažesnis ir, lyginant su praėjusiais metais, išaugo 4,1 mlrd. Lt, arba 92 proc..

Šaltinis: Lietuvos bankai

5 pav. Fiziniais asmenimis suteiktos paskolos pagal paskirtį bei valiutas

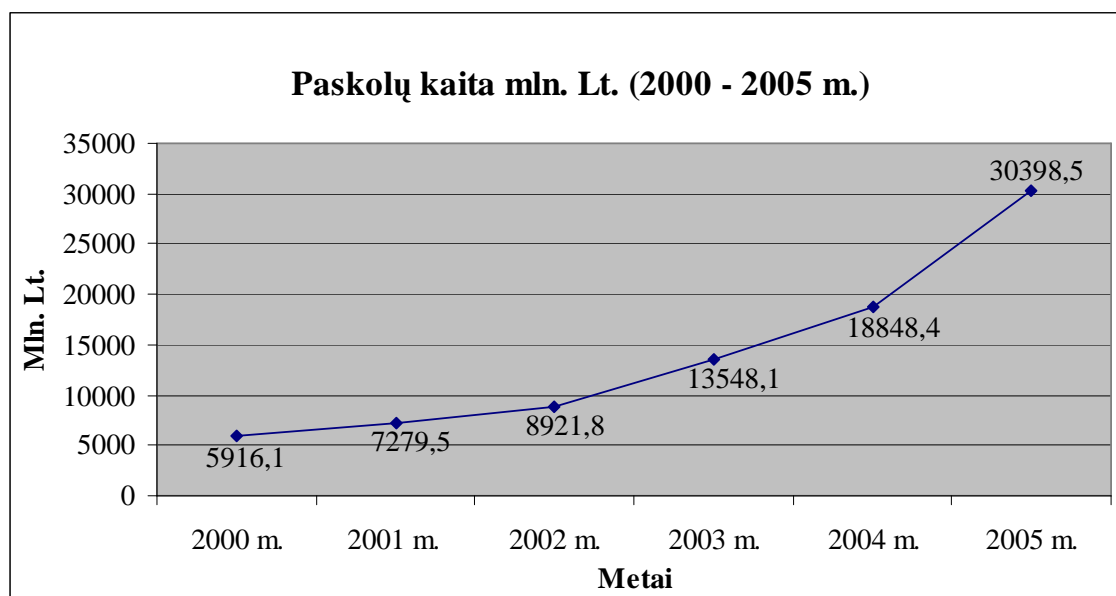
Gyventojų skolinimosi mastai 2005 metais turėjo gana aiškia didėjimo tendenciją. Gyventojams teikiamose paskolose ir toliau dominuoja būsto paskolos, tačiau gana reikšmingas buvo ir kitos paskirties paskolų gyventojams išaugimas. Kitos paskirties paskolų grupėje daugiausia dominavo vartotojiškos paskolos. Pernai bankų suteiktos būsto paskolos gyventojams išaugo 3 mlrd. Lt, arba 86,5 proc., o kitos paskirties – 1,1 mlrd. Lt, arba 2,1 karto. Būsto paskolos gyventojams, kaip bankų paslauga, populiarumą įgavo tik 2005 metais ir jų apimtis bei lyginamieji svoriai, palyginti su kitomis regiono šalimis, išlieka vieni žemiausių. 2006 m. sausio 1 d. duomenimis, Lietuvoje būsto paskolos sudarė 9,1 proc. prognozuoto 2005 m. šalies BVP.

Šaltinis: Lietuvos bankas

6 pav. Fiziniams asmenims suteikta paskolų būstui įsigyti pagal valiutas

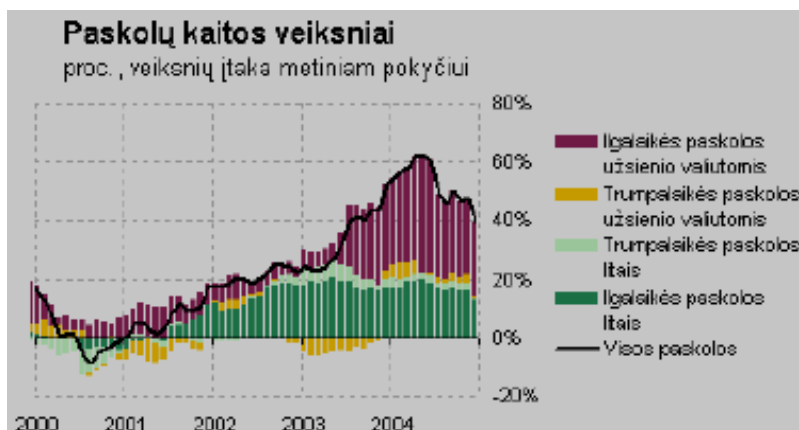
Būsto paskolų JAV doleriais beveik nebesuteikiama, tačiau sparčiai didėjo gyventojų paskolos eurais. Tai įtakojo stabilus euro kursas bei numatomas Lietuvos prisijungimas prie Eurozonos, kuomet mūsų nacionalinę valiutą pakeis euras. Fiziniai asmenys daugiau skolinosi eurais nei litais ir dėl mažesnių palūkanų normų.

Šaltinis: Lietuvos bankas

7 pav. Paskolų kaita 2000 – 2005 m.

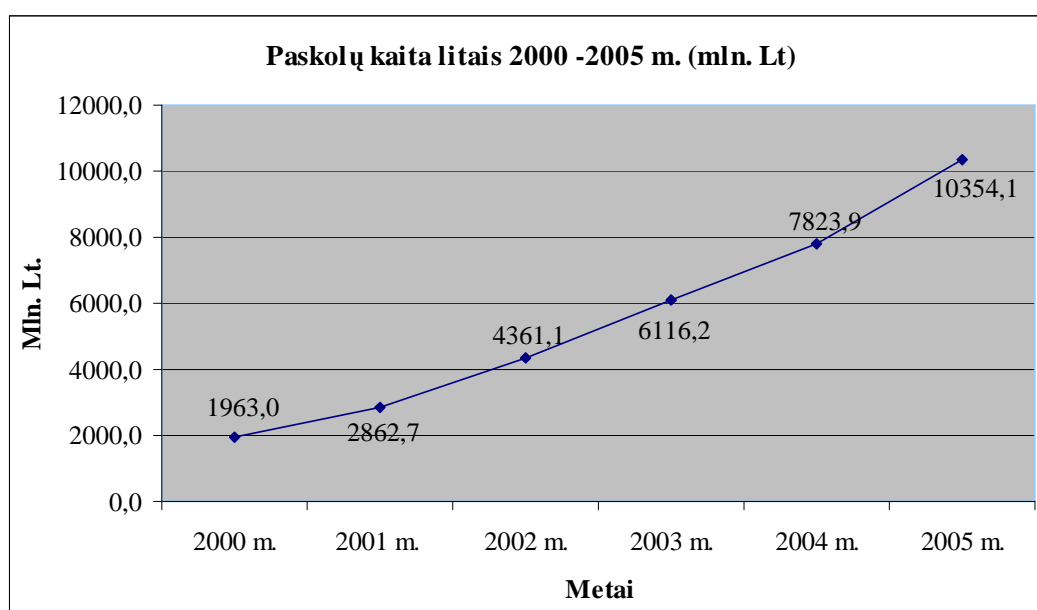
2005 m. paskolų rinkos dinamika buvo panaši tempui ankstesniais metais. Nuo bankų krizės iki 2000 m. paskolų augimo tempai buvo gana lėti, tačiau 2000 m. jų skaičius pradėjo sparčiai augti. Kredito bumo pradžia galima laikyti 2002 m., kai šalies bankai pradėjo daug aktyviau dalyvauti finansinio tarpininkavimo veikloje ir ėmė noriai skolinti privačiam sektoriui.

Šaltinis: Lietuvos bankas

8 pav. Paskolų kaitos veiksniai 2000-2004 m.

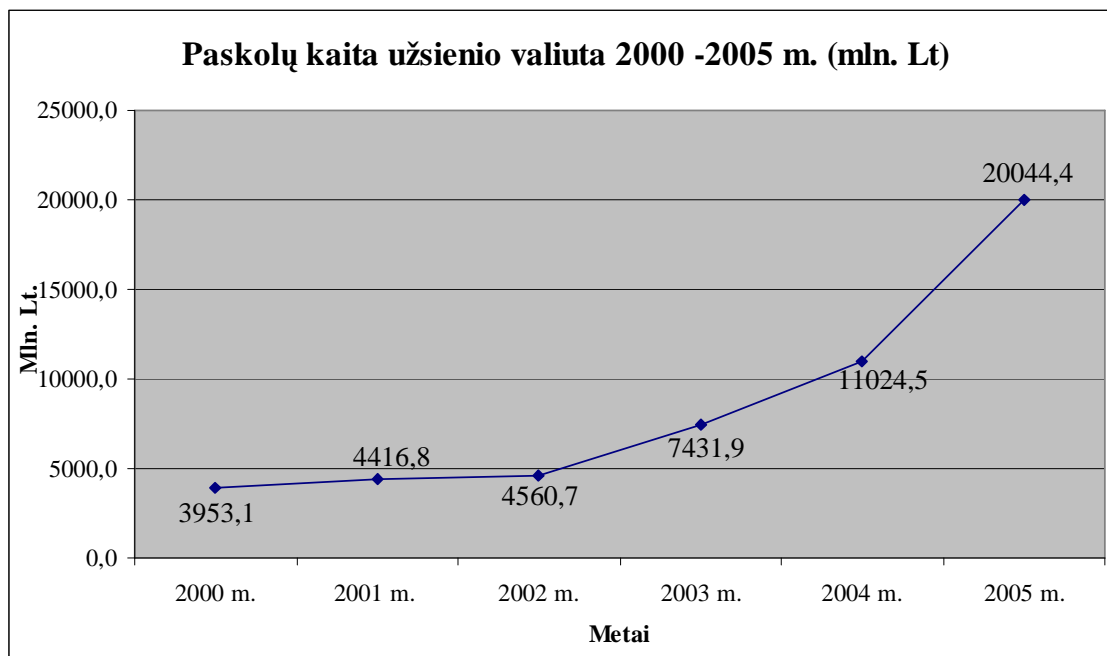
Kaip matyti 8 paveiksle, tiek įmonės, tiek gyventojai vis labiau linkę skolintis eurais, todėl pastebimas paskolų litais dalies mažėjimas. Taip pat matyti, jog bankai, vykdydami kreditavimą, didesnę perspektyvą ir toliau mato ilgalaikiuose įmonių veiklos projektuose. Ilgalaikės paskolos iš vienos pusės sudaro bankų klientams palankias sąlygas plėtoti investicinius projektus ir augti šalies ūkiui, tačiau jos sąlygoja didesnės kredito rizikos prisiėmimą, kadangi ilgesniam terminui sunkiau yra prognozuoti skolininko finansinę būklę, verslo perspektyvas. Komercinių bankų paskolų 2005 m. gruodžio mėnesį buvo 30 398,5 mln. litų, iš jų trumpalaikių – 5 195,3 mln. litų, ilgalaikių – 25 203,2 mln. litų.

Šaltinis: Lietuvos bankas

9 pav. Paskolų kaita litais 2000 – 2005 m.

Ženklus paskolų sumos užsienio valiuta padidėjimas nuo 3953,1 mln. litų 2000 m. iki 20044,4 mln. litų 2005 m. galėtų sukelti susirūpinimą, nes daugelis paskolų gavėjų negeneruoja savo pajamų užsienio valiuta, taigi, įmonėms gali grėsti valiutinė rizika, kuri, savo ruožtu, galėtų kelti pavojų paskolų portfelio kokybei.

Šaltinis: Lietuvos bankas

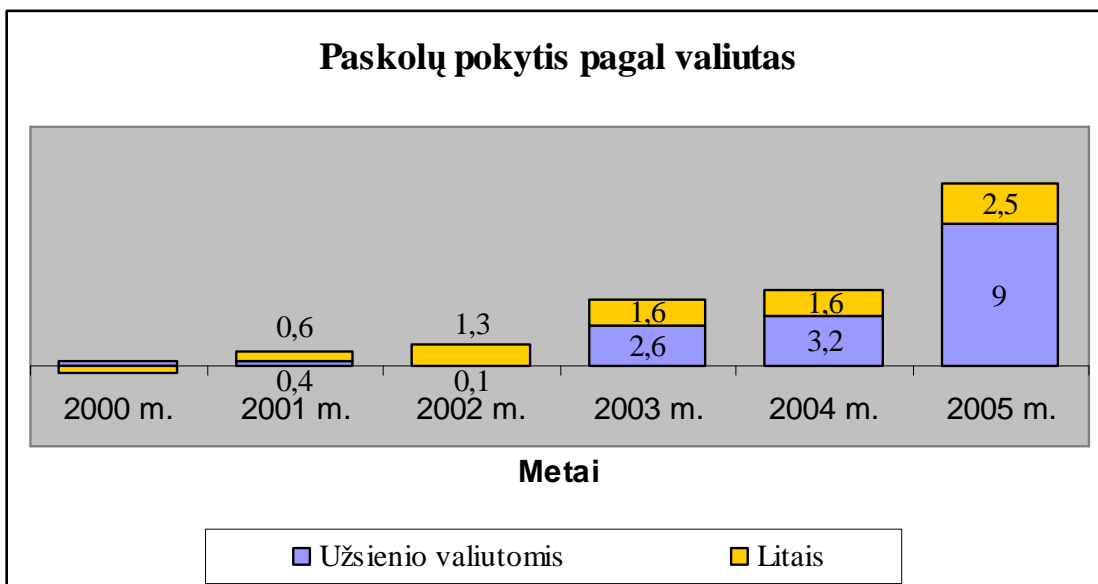
10 pav. Paskolų kaita užsienio valiuta 2000 – 2005 m.

Rizika, kuri kyla dėl valiutos naudojimo, ir finansavimo rizika gali sukelti sunkumų tiek bankams, tiek skolininkams. Rizika dėl užsienio valiutos naudojimo ir finansavimo rizika turi būti atidžiai kontroliuojamos Lietuvos banko bei komercinių bankų savarankiškai.

Tarptautinė pinigų rinka sparčiai senka iškilus problemoms kuriame nors konkrečiame banke, toje šalyje, kurioje šis bankas veikia, arba tarptautinėse rinkose apskritai. Toks reiškinys buvo stebimas 1998 m., kai Lietuvos bankams iškilo sunkumų gauti tarptautines kredito linijas, o finansavimą galima buvo gauti tik didesnės maržos sąlygomis.

Jeigu bankai ir jų klientai yra per daug priklausomi nuo užsienio finansavimo, tai, iškilus problemoms šalyje arba sąmyšiui tarptautinėje finansinėje rinkoje, visa sistema tampa pažeidžiama. Todėl bankams yra svarbu išlaikyti gerus ryšius su tarptautinėmis rinkomis ir sukurti atsarginių galimybių tinklą.

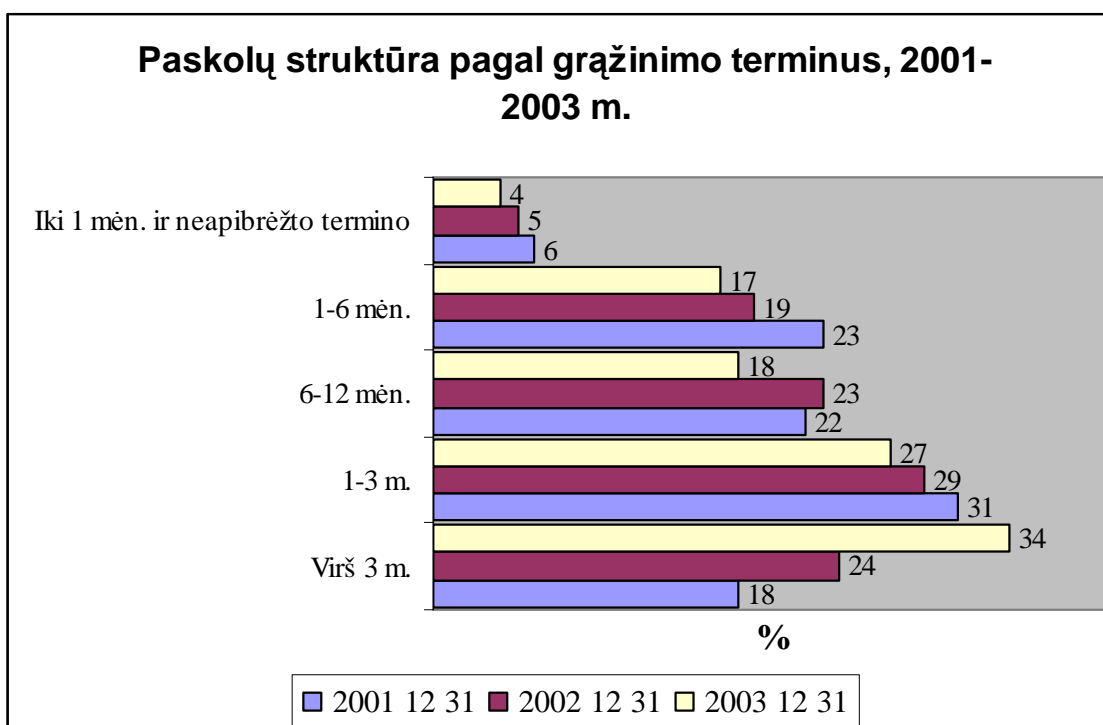
Kita rūpima problema, susijusi su didele dalimi paskolų užsienio valiuta, yra jų padengimas. Jeigu bankai ir jų klientai yra per daug priklausomi nuo užsienio finansavimo, tai, iškilus problemoms šalyje arba sąmyšiui tarptautinėje finansinėje rinkoje, visa sistema tampa pažeidžiama. Todėl bankams yra svarbu išlaikyti gerus ryšius su tarptautinėmis rinkomis ir sukurti atsarginių galimybių tinklą. (Kristoffersen, K., 1998)

Šaltinis: Lietuvos bankas

11 pav. Paskolų pokytis pagal valiutas

Valiutinė rizika bei finansavimo rizika neturėtų būti užmiršta, nes paskolų dalis, išreikšta užsienio valiuta, dabar sudaro maždaug 65% visų paskolų bankų sektoriuje, o kai kuriuose bankuose ir daugiau.

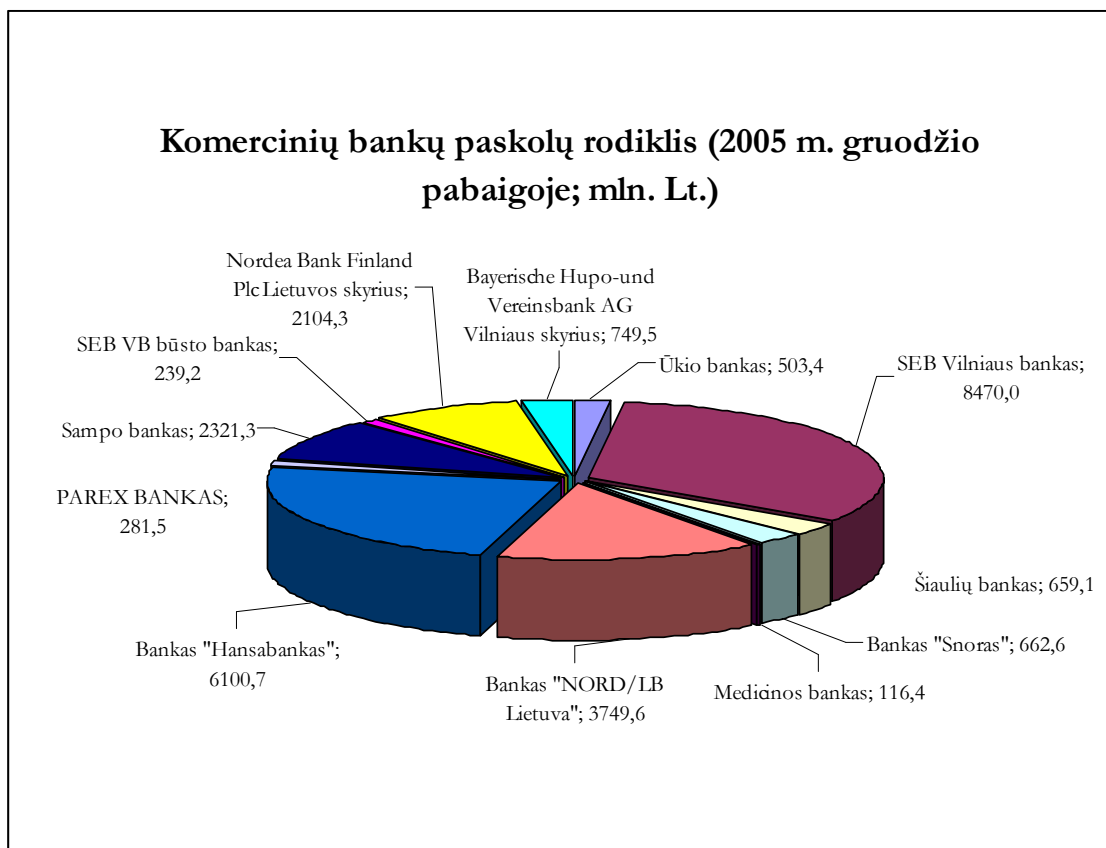

Šaltinis: Lietuvos bankas

12 pav. Paskolų struktūra pagal grąžinimo terminus

Vidutinis paskolų grąžinimo terminas ilgėjo, o tai rodo palankesnes skolinimosi galimybes rinkoje. Lyginant 2001 ir 2003 metus, ilgesnio nei 3 metų laikotarpio paskolų suma padidėjo nuo 18

iki 34 procentų. Ši padidėjimą iš dalies lėmė būsto paskolų, kurios paprastai suteikiamos ilgesniam nei 10 metų laikotarpiui, intensyvus augimas.

Šaltinis: Lietuvos bankas

13 pav. Komercinių bankų paskolų rodiklis (2005 m. gruodžio pabaigoje; mln. Lt.)

Kaip matome 13 paveiksle, lyderiaujančias pozicijas bankų sektoriuje ir toliau išlaiko trys didžiausi Lietuvos bankai: SEB Vilniaus bankas, bankas „Hansabankas“ bei bankas „NORD/LB Lietuva“.

"Hansabanko" grupės paskolų portfelis per 2005 metus pasipildė 3 mlrd. Lt, t.y. išaugo 55,4% ir metų pabaigoje sudarė 8,4 mlrd. Lt. Privačių asmenų paskolų portfelis augo dvigubai (1,3 mlrd. Lt) ir sudarė 2,6 mlrd. Lt. Banko verslo paskolų portfelis pernai didėjo 40,6% arba 1,1 mlrd. Lt iki 3,9 mlrd. Lt.

Pasak vienos iš didžiausių bankų grupės Baltijos šalyse "Hansabank" valdybos pirmininko Ernio Rasukės (Erkki Raasuke), kyla abejonių ar tokie spartūs augimo tempai gali išsilaikyti. Tarp spartaus paskolų portfelio augimo veiksnių jis nurodo nekilnojamojo turto rinką, kuri Baltijos šalių sostinėse "įgavo burbulo" ženklų, tačiau, jo nuomone, regionuose dar daug vietos plėstis. (Simėnas, D., 2006)

"Nord/LB Lietuva" 2005 m. paskolų portfelis, palyginti su 2004 m., išaugo 51,3%, iki 3,772 mlrd. Lt. Išaugęs klientų skaičius lėmė banko "NORD/LB Lietuva" paskolų portfelio didėjimą 51% - 3,77 mlrd. Lt. Būsto paskolų portfelis sudarė 1,01 mlrd. Lt. Negalutiniais duomenimis, 2005 m.

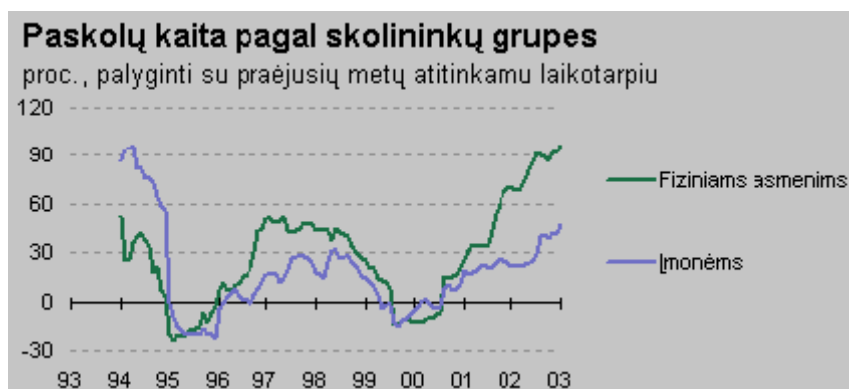
banko paskolų portfelis gyventojams padidėjo 59%, iki 1,49 mlrd. Lt, o kreditų verslui portfelis augo 46%, iki 2,28 mlrd. Lt.

Pasak Vernerio Šilio (Werner Schilli) banko "NORD/LB Lietuva" prezidento ir valdybos pirmininko, kreditų portfelio augimą lėmė išaugęs banko klientų skaičius, konkurencingos banko teikiamų paskolų palūkanos, optimistiniai klientų lūkesčiai dėl šalies ekonomikos bei asmeninių finansinių perspektyvų ir padidėjusios nekilnojamojo turto kainos. Banko analitikai prognozuoja, kad šiemet gyventojų poreikis būsto kreditams išliks didelis ir bendras šalies bankų paskolų portfelis šiame segmente turėtų didėti 50%. Lietuvos banko duomenimis, 2005 m. gruodžio pradžioje bankas "NORD/LB Lietuva" užėmė 14,6% šalies paskolų rinkos ir išlaikė trečią poziciją. (Povilaitytė, E., 2006)

„Sampo“ banko paskolų portfelio augimas per praėjusius metus sudarė 98%. Metų pabaigoje bankas buvo suteikęs paskolų už 2,3 mlrd. Lt, kai tuo tarpu 2004 metais šis rodiklis siekė 1,17 mlrd. Lt. "Sampo" bankas užimamą paskolų rinkos dalį praėjusiais metais padidino 2 procentiniais punktais iki 8,9%. Banko verslo klientų paskolų portfelis per praėjusius metus išaugo 88% iki 1,2 mlrd. Lt. Fiziniais asmenims "Sampo" banko suteiktų kreditų suma padidėjo 2,1 karto iki 1,1 mlrd. Lt. Anot banko atstovų, tam įtaką darė 2 kartus, t.y. iki 967,5 mln. Lt išaugęs būsto paskolų portfelis. Užimamą būsto paskolų rinkos dalį "Sampo" bankas per metus padidino 2,54 procentinio punkto iki 17,17%.

Banko "Snoras" suteiktų paskolų portfelis 2005 metais išaugo 205,9 mln. Lt - 45,1% ir metų pabaigoje sudarė 662,6 mln. Lt. Tame skaičiuje gyventojams suteiktų paskolų portfelis per minėtą laikotarpį išaugo 119,8 mln. Lt, (63,5%.) ir sausio 1 d. siekė 308,4 mln. Lt., t.y. 46,5% visų banko suteiktų paskolų.

"Nordea Bank Lietuva" šiemet išaugo 40%. Per tris ketvirčius "Nordea Bank Lietuva" paskolų portfelis išaugo 52%, nuo 1,071 mlrd. iki 1,626 mlrd. Lt. Palyginti su tuo pačiu laikotarpiu pernai, kai paskolų suma siekė 914 mln. Lt, šis rodiklis padidėjo 78%.

Šaltinis: Lietuvos bankas

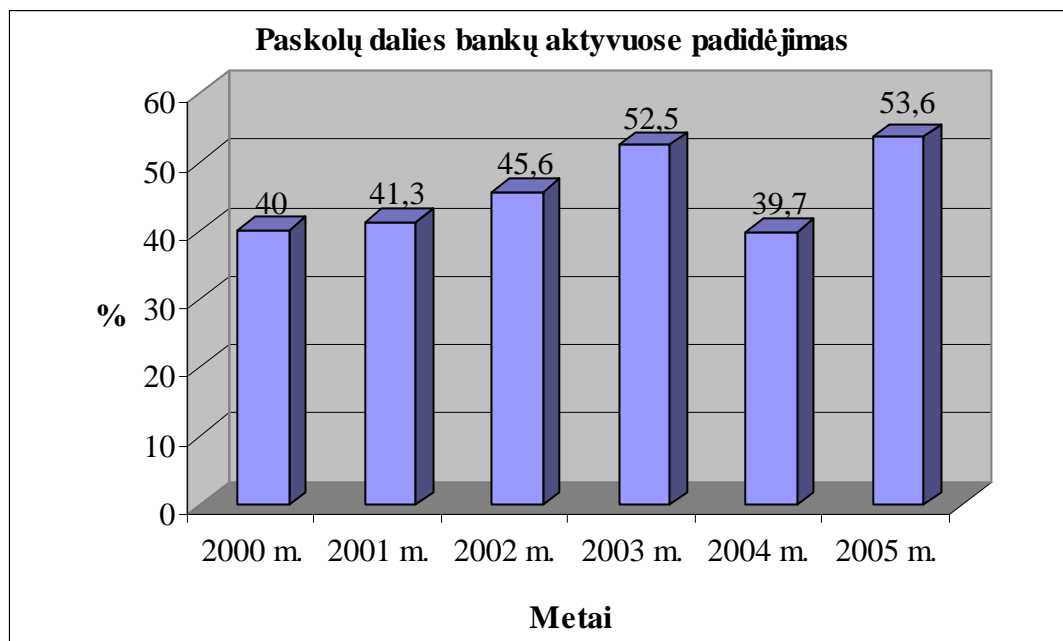
14 pav. Paskolų portfelis pagal skolininkų grupes

Kaip matyti iš pateiktų duomenų bei 14 paveikslo, visų bankų tiek privačių asmenų, tiek verslo klientų paskolų portfeliai smarkiai išaugo. Pagrindiniai veiksniai, sąlygoję tokį augimą buvo nekilnojamo turto rinkos bei banko klientų skaičiaus didėjimas.

3. PASKOLŲ RIZIKOS VALDYMAS

3.1. Paskolų dalis bankų aktyvuose

Svarbiausia bankų turto dalis yra paskolos. Lietuvos komerciniuose bankuose paskolų dalis aktyvų struktūroje per 2005 metus išaugo 53,6 proc., todėl kreditavimas išlieka pagrindine bankų veiklos sfera bei svarbiausiu pajamų šaltiniu.

Šaltinis: Lietuvos bankas

15 pav. Paskolų dalies bankų aktyvuose padidėjimas 2000 – 2005 m., %

2000 – 2005 metų paskolų portfelio kaita pavaizduota 15 paveiksle, kuriame yra išreikštas procentinis paskolų portfelio skirtumas palyginus su praėjusiais metais. 2000 – 2003 m. paskolos bankų aktyvų struktūroje nors ir nedideliais kiekiais, tačiau nuolat didėjo. 2004 metais klientams suteiktų paskolų dalis padidėjo 39,7% ir šis augimas buvo pastebimai mažesnis nei 2003 m., tačiau paskolos išliko pagrindine bankų turto dalimi. 2005 m. buvo užfiksuotas didžiausias paskolų portfelio padidėjimas nuo 2000 m., kuris siekė 53,6%.

Dar vienas veiksnys, turėjęs didelės įtakos bankų paskolų rinkos plėtrai – mokesčių reforma. 2002 m. buvo panaikinta pelno mokesčio lengvata, numatanti, kad reinvestuojamas pelnas apmokestinamas taikant nulinį pelno mokesčio tarifą. Galiojant šiai įstatymo nuostatai, įmonės, investuodamos nuosavas lėšas, galėjo gerokai sumažinti mokamo pelno mokesčio tarifą. Taigi buvo akivaizdžių paskatų investuoti nuosavas lėšas, o ne imti paskolas investicijoms finansuoti. Natūralu, kad šio mokesčio iškraipymo panaikinimas teigiamai paveikė bankų paskolų rinką. Būsto paskolų paklausą gerokai padidino nuo 2003 m. įsigaliojusi gyventojų pajamų mokesčio lengvata, numatanti

pajamų dalies, naudojamos būsto paskolų palūkanoms mokėti, dalinį arba visišką (atsižvelgiant į gyventojų pajamų dydį ir kitas turimas lengvatas) neapmokestinimą. Pritaikius šią lengvatą, būsto paskolas tapo dar patrauklesnės. (Ramauskas, T., 2005)

2002 m. augant šalies ekonomikai, bankai ypač suaktyvino kreditavimą ir tai buvo sparčiausias bankų paskolų portfelio augimo tempas nuo 1994 m. Klientams suteiktų paskolų dalis, palyginus su 2001 m., padidėjo 45,6 procentiniais punktais.

2003 m. auganti šalies ekonomika, vykstantys privatizacijos ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų įsisavinimo procesai, sumažėjusios palūkanų normos, augantys ūkio subjektų lūkesčiai, susiję su būsima Lietuvos naryste Europos Sąjungoje, bei kiti veiksniai didino kreditinių išteklių paklausą, o bankai savo ruožtu į tai sureagavo aktyvia, į klientų poreikius orientuota kreditavimo politika.

Per metus bankų turto struktūroje atsispindėjo bankų orientacija į kredito portfelio didinimą: bankų turte net 8,9 procentiniais punktais išaugo klientams suteiktų paskolų dalis. Bankų klientams suteiktos paskolos, kaip jau minėta, per metus išaugo 4,17 mlrd. Lt arba 52,5 proc. ir tai buvo aukščiausias bankų paskolų portfelio augimo tempas per keletą pastarųjų metų. (Lietuvos bankas, 2004)

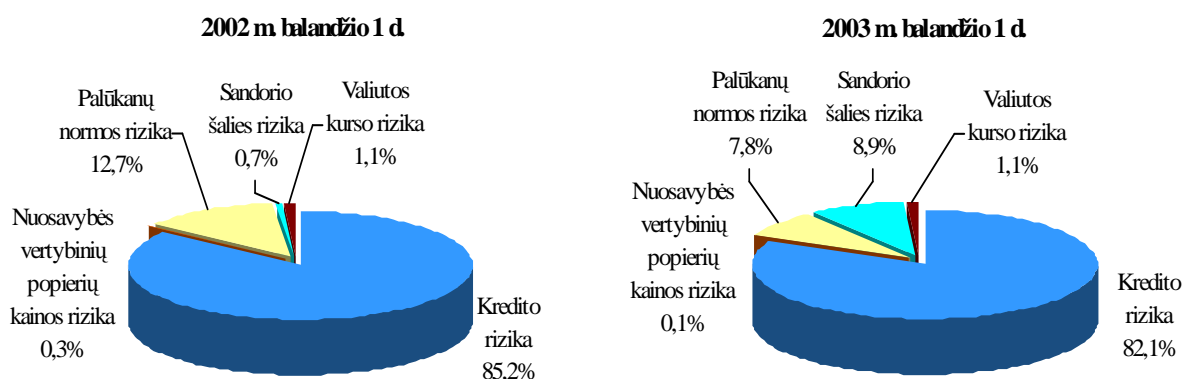
2004 metais bankų paskolų portfelis išlaikė gana didelius augimo tempus. Antra vertus, sparčius nominaliuosius Lietuvos bankų paskolų portfelio augimo tempus nulemia ir, palyginti su kitomis Europos šalimis, maža pradinė paskolų bazė. 2005 metų sausio 1 d. duomenimis, Lietuvos bankų paskolų portfelis sudarė tik 30 proc. 2004 metų Lietuvos BVP, o, pavyzdžiui, Latvijoje ir Estijoje analogiški rodikliai buvo bent 2 kartus, kitose Europos sąjungos šalyse - kelis kartus didesni. Bankų klientams suteiktos paskolos, kaip jau buvo minėta, per metus išaugo 4,8 mlrd. Lt arba 39,7 proc. Šis augimas buvo pastebimai mažesnis negu 2003 metais, kai paskolų portfelio augimo tempas siekė 52,3 proc.

Kaip jau buvo minėta, 2005 m. bankų klientams suteiktų paskolų portfelio augimas sudarė 9,1 mlrd. Lt, arba 53,6 proc. Be to, 2,5 mlrd. Lt, arba 2,4 karto, padidėjo bankų paskolos finansų institucijoms, tarp kurių dominuoja dukterinės lizingo bendrovės.

2006 m. sausio 1 d. duomenimis, Lietuvos bankų paskolų portfelis, įskaitant paskolas finansų institucijoms, sudarė apie 43 proc. prognozuoto 2005 m. šalies bendrojo vidaus produkto.

3.2. Kredito rizikos reikšmė

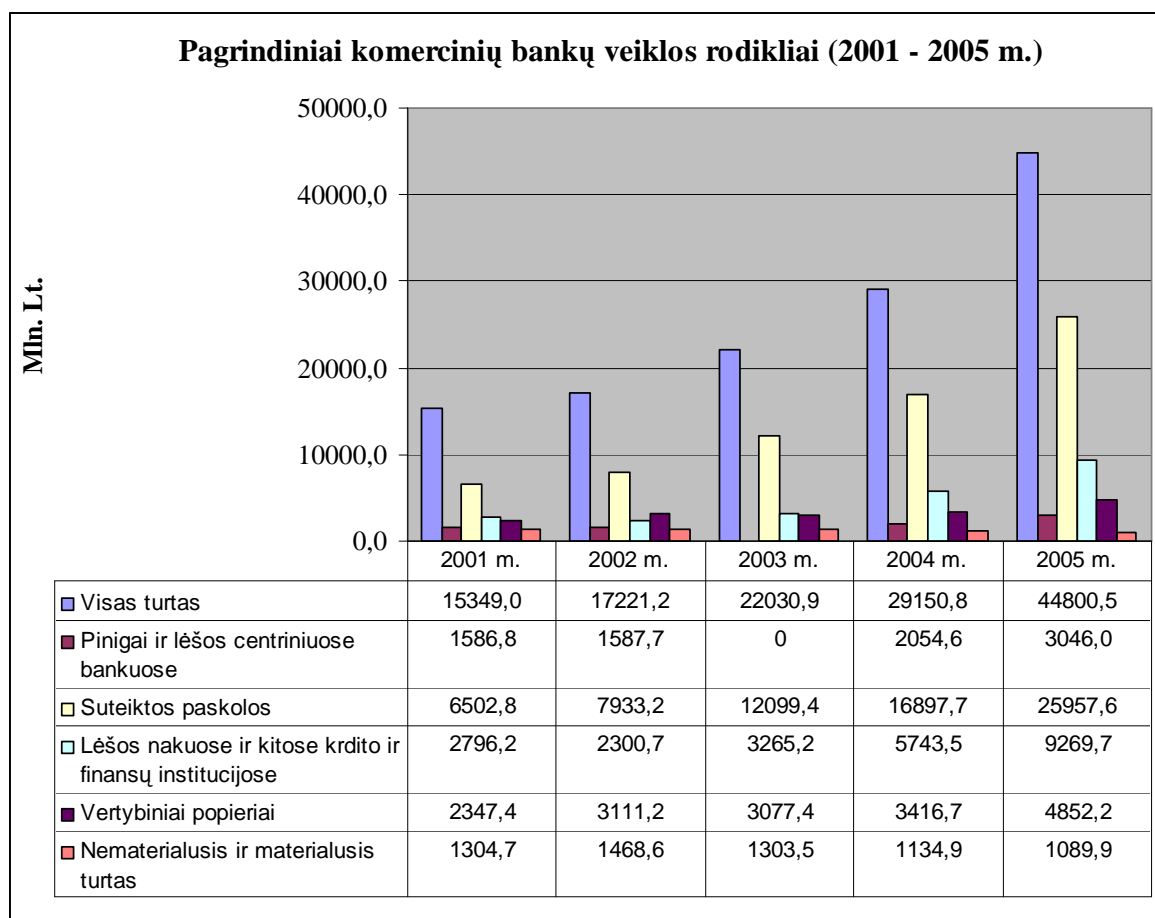
Pagrindine bankų krizių arba bankų problemų priežastimi įvardijama kredito rizika, o tiksliau netinkamas jos valdymas. Lietuvos bankams pagrindinė rizikos rūšis taip pat yra kredito rizika

Šaltinis: VALVONIS, Vytautas. (2004) Kredito rizika ir jos vertinimas (ne techninis pristatymas), ekonomikos seminaras.

16 pav. Rizikos rūšių reikšmė Lietuvos bankuose

Kredito rizikos reikšmingumą Lietuvos bankams rodo ir tai, kad beveik 58 proc. bankų turto sudaro paskolos, kurios kaip minėta susiję su kredito rizika. Be to, su kredito rizika susijusios ne tik paskolos, bet ir kitas banko turtas ir nebalansiniai straipsniai. Tad kredito rizikos reikšmė dar didesnė.

Šaltinis: Lietuvos bankas

17 pav. Pagrindiniai komercinių bankų veiklos rodikliai

Lietuvos banko duomenimis, per 2005 m. komercinių bankų suteiktos paskolos išaugo 53,6%, o vien tik fiziniams asmenims - 92%, tarp jų būsto paskolų augimas sudaro 86,5%. Būsto paskolos 2006 m. sausio 1 d. sudarė 9,1% prognozuojamo 2005 m. BVP.

Tam, kad patenkintų klientų poreikius, komerciniai bankai iš savo patronuojančių bankų pernai skolinosi 2,2 karto daugiau nei prieš metus.

Bankų paskolų portfelio kokybei neigiamos įtakos galėtų turėti tiek galimas ekonominės padėties šalyje pablogėjimas, tiek nekilnojamojo turto kainų smukimas, tiek ir palūkanų normų padidėjimas.

Bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis 2006 metų pradžioje siekė 10,32%, kuomet šio rodiklio normatyvas yra 8%. Lietuvos bankas skelbia, kad šis rodiklis leidžia bankams prisiimti 8,1 mlrd. Lt papildomos turto rizikos.

Nelaukdami, kol Lietuvos bankas imsis pažadėtų priemonių būsto paskolų srautams tramdyti, bankai suskato ne tik mokyti klientus saugaus skolinimosi, bet ir palengva jį branginti. Tačiau bankai, vienur siaurindami skolinimo galimybes, kitur vartus praveria plačiau.

Lietuvos bankas perspėjo, kad nekilnojamojo turto rinkai būdingas cikliškumas, todėl bankai turėtų ypatingą dėmesį skirti būsto paskolų portfeliui, nes nepamatauta bankų paskolų teikimo plėtra ateityje galėtų sudaryti didesnę kredito riziką.

Tuo pat metu Tarptautinis valiutos fondas pasisakė dar griežčiau, manydamas, kad dėl itin spartaus būsto paskolų augimo, nekilnojamojo turto kainų kilimo Lietuvos ekonomikai gresia perkaitimas.

Dar vienas veiksnys, galbūt turintis įtakos kai kurių bankų sprendimams kiek sugriežtinti fizinių asmenų skolinimąsi būstui įsigyti - euro įvedimui grasinantis infliacijos rodiklis. Mažesnis skolinimasis turėtų įtakos jos mažėjimui, ir bankų griežtinamos sąlygos yra tarsi signalas, kad klojami palankūs pamatai infliacijai slopinti ateityje.

Pirmasis ir kol kas vienintelis bankas, aktyviai pradėjęs "saugių būsto kreditų" propagavimo kampaniją - SEB Vilniaus bankas. Jo skaičiavimu, 2005 metais būsto paskolų portfelis išaugo 87%, o tuo tarpu 2006 m. planuojamas 75% augimas. SEB Vilniaus bankas paskelbė, kad jų klientas išskirtinėmis sąlygomis galės pasirinkti jam priimtinas apsaugos priemones: sveikatos ir gyvybės draudimą, palūkanų normos fiksavimą ir galimybę atidėti mokėjimą. Šiomis priemonėmis klientai galės naudotis nemokamai arba su nuolaida. Imantys kreditą gyventojai galės apsidrausti nekaupiamuoju gyvybės draudimu ar investiciniu gyvybės draudimu ir mokėti perpus mažesnes draudimo įmokas.

Bankas siūlo fiksuoti palūkanų normą arba sudaryti didžiausios palūkanų normos pasirenkamuosius sandorius, kredito gražinimo laikotarpį atidėti nuo 3 mėn. iki 1 metų. Gaila, tačiau tokių apsisaugojimo priemonių dažniausiai atsisako tie, kuriems jos labiausiai

reikalingos. Anot Julitos Varanauskienės, SEB Vilniaus bankas prezidento patarėjos, šeimos finansų analitikės, pagrindinis tokio sprendimo argumentas – nepakankamos pajamos, tačiau kita vertus, tai reiškia, kad realiai paskolos brangsta, net pritaikius bankų propaguojamas lengvatas.

Įkandin SEB Vilniaus bankui keisti kreditavimo sistemą suskubo ir kiti bankai. Naujoves būsto paskolų gavėjams pristato "Parex", "NORD/LB Lietuva", "Snoro", "Hansabankas" bankai.

Raimondas Kutra, banko "NORD/LB Lietuva" Mažmeninės bankininkystės departamento direktorius, kalbėjo, jog bankas mato pavojų žmonėms, kurie už paskolas prisipirko nekilnojamojo turto spekuliaciniais tikslais. Bankininko nuomone, bankui rizikos dėl tokių paskolų nėra, o klientų lūkesčiai gali nepasiteisinti, ir jie praras pinigus.

Anot jo, kai kurie žmonės daro skubotus sprendimus, vis vien bando būstą įsigyti, nors pajamos yra "ant ribos". Todėl, vertindamas tokias tendencijas ir galimas rizikas, bankas siūlys kai kurių naujų priemonių žmonių rizikai sumažinti.

Pasak p. Kutros, "NORD/LB Lietuva" ketina priimti nepopuliarų sprendimą ir padidinti minimalią palūkanų maržą. P. Kutros žodžiais tariant, bankas labiau diferencijuos klientus, nesistengs masiškai dalyti paskolų. Vertinant klientus gali būti taip, kad kai kuriems jų palūkanų marža bus didesnė. (Staniulytė, T., 2006)

Anot p. Mileriaus, banko "Snoras" Produktų plėtros ir pardavimų departamento direktoriaus, rizikingų klientų procentas gali padidėti, tačiau tik tuo atveju, jei kliento finansinis pajėgumas buvo vertinamas gana rizikingai, t.y. klientui buvo suteikta maksimaliai galima paskola atsižvelgiant į jo pajamas. (Jakubauskas, R., 2006)

Tačiau bankininkai linkę remtis oficialia statistika, kuri rodo, kad atlyginimai sparčiai didėjo, ir prognozėmis, kad jie ir toliau didės, be to, nuo 2006 m. liepos 1 d. mažinamas gyventojų pajamų mokestis, todėl įsiskolinusių klientų piniginės bus pilnesnės ir prireikus galės kompensuoti didesnes įmokas.

Valiutos ir finansų krizėms skirtoje literatūroje pateikiama empirinių duomenų, rodančių, kokie makroekonominiai procesai vyksta, kredito bumui virstant valiutos ar finansų krize.

Aaron Tornell ir Frank Westermann (2002), išnagrinėję 39 vidutines pajamas turinčių šalių, kurių tarpe yra ir Lietuva, 1980–1999 m. duomenis, priėjo prie išvados, kad kredito bumas, kuris daugeliu atveju prasideda šaliai liberalizavus finansų rinką, dažniausiai pamažu nuslopsta, bet kartais gali sukelti dvigubą - valiutos ir finansų krizę, trumpalaikę ekonomikos recesiją ir gana ilgą pokrizinį kredito normavimo laikotarpį. Remdamiesi 39 šalių duomenimis, šie tyrėjai nustatė, kad kiekvienais kredito bumo metais krizės tikimybė būna gana maža ir siekia apie 6 proc.. Vis dėlto reikia turėti omenyje, kad kredito bumas paprastai trunka gana ilgai, todėl krizės tikimybė yra gerokai didesnė. (Ramanauskas, T., 2005)

3.2. Riziką ribojantys normatyvai

Riziką ribojantys normatyvai – tai komerciniams bankams taikomi apribojimai, kuriais siekiama sumažinti jų veiklos riziką. Jie yra nustatyti Lietuvos Respublikos bankų įstatyme ir juos privalo vykdyti visi Lietuvos komerciniai bankai. Tai yra daroma siekiant įgyvendinti tarptautinę praktiką atitinkančią kredito įstaigų priežiūros sistemą, skatinant bankus tobulinti savo vidaus kontrolės sistemas, tinkamai įvertinti, kontroliuoti bei valdyti įprastinę riziką ir laiku nustatyti naujas problemas, iš anksto numatyti priemones, kurių būtų imtasi siekiant išlaikyti stabilią banko veiklą rinkoje susiklosčius tam tikroms nepalankioms aplinkybėms. (Lietuvos bankas, 2004)

Normatyvų dydžius ir jų apskaičiavimo metodiką nustato Lietuvos bankas. Yra nustatyti šie veiklos riziką ribojantys normatyvai: kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais, maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvai.

- Kapitalo pakankamumo normatyvas - banko skaičiuotino kapitalo ir turto (aktyvų) bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis, turi būti ne mažesnis kaip 8 procentai.

- Likvidumo normatyvas - banko likvidaus turto santykis su einamaisiais įsipareigojimais negali būti mažesnis negu 30 procentų.

- Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvas - leidžiamas bendrosios (išskyrus eurus) atviros pozicijos dydis - ne daugiau kaip 25 procentų banko kapitalo, o vienos valiutos (išskyrus eurus) ar tauriųjų metalų atviros pozicijos dydis - ne daugiau kaip 15 procentų banko kapitalo.

- Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas - paskolų suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo.

Paskolų suma, suteikta jį patronuojančiai įmonei, kitoms šios patronuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo paties dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 75 procentų banko kapitalo, jeigu Lietuvos bankas vykdo konsoliduotą visos finansinės grupės priežiūrą. Jeigu Lietuvos bankas nevykdo konsoliduotos visos finansinės grupės priežiūros, paskolos suma, banko suteikta jį patronuojančiai įmonei, kitoms šios patronuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 20 procentų banko kapitalo.

- Didelių paskolų normatyvas - banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo. (Lietuvos bankas. 2004)

Šie rodikliai neleidžia išmatuoti banko veiklos rizikos lygio, o juo labiau neapsaugo nuo nesėkmių, klaidų ar praradimų. Pavyzdžiui, maksimalios skolos vienam skolininkui normatyvas riboja banko galimybes vienam skolininkui suteikti dideles paskolas. Tačiau visuomet gali būti situacijų, kuomet vienas, bet mokus skolininkas geriau nei trys, turintys finansinių problemų.

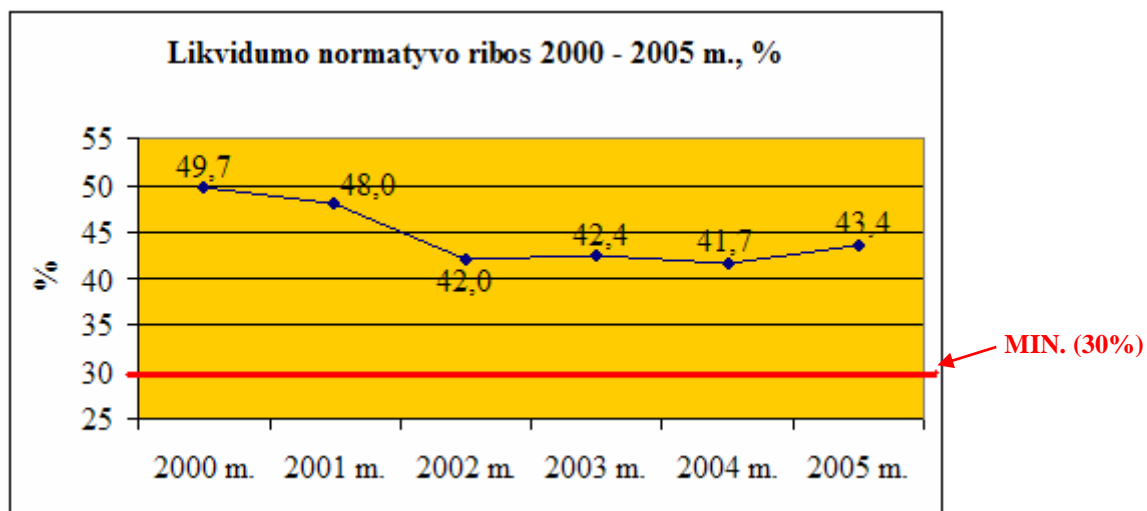
Skaičiuojant kapitalo pakankamumo normatyvą, banko aktyvai (turtas) yra sveriami ir lyginami su kapitalu. Lietuvos banko nutarimu iš anksto nustatyta, kokį svorį suteikti konkrečiam aktyvui (pvz., paskolai). Akivaizdu, kad kiekvienas gyvenimo atvejis yra konkretus, todėl realioji padėtis gali skirtis ir į geresnę, ir į blogesnę pusę. Normatyvai visuomet skaičiuojami už jau praėjusį laikotarpį, todėl neleidžia prognozuoti banko būklės. Riziką ribojantys normatyvai nėra patikimi, jie neleidžia numatyti banko problemų, todėl jais pasikliauti reikia su išlygomis. Net ir žinant apie išlygas, normatyvai yra nustatomi, komercinių bankų veikla ribojama, o tai potencialiai gali mažinti banko veiklos efektyvumą, didinti jo kaštus, mažinti pajamas, o tuo pačiu – branginti kreditus.

Lietuvos banko nustatyti normatyvais ar Lietuvos banko vykdomomis atviros rinkos operacijomis Lietuvos bankas dažniausiai siekia didinti bankų veiklos saugumą. Saugumas padidinamas, tačiau neadekvačiai išauga paskolų kaina ir dėl to lėtėja verslo plėtra, o tai neigiamai veikia siekiamą saugumą. Tai yra viena iš priežasčių, dėl kurios Lietuvoje egzistuoja didelis atotrūkis tarp paskolų ir indėlių palūkanų normų (aukšta marža). Valstybės nustatomi privalomi reguliavimai gerokai mažina bankų veiklos efektyvumą.

Pagrindiniai ne rinkos veiksniai, didinantys paskolų palūkanas, yra šie: privalomas indėlių draudimas, privalomųjų atsargų formavimas, riziką ribojantys normatyvai, bankui pavedama ūkinių subjektų kontrolės funkcija - mokėjimų eiliškumo tikrinimas, pinigų plovimo prevencijos priemonės, kur kas didesnis statistikos ir atskaitomybės teikimas Lietuvos bankui, lyginant su kitokia veikla užsiimančiomis įmonėmis, Lietuvos banko vykdomos atviros rinkos operacijos. (Iš LLRI leidinio "Knyga 2000-2004 metų Seimo nariams ir rinkėjams", 2000)

Auksinė bankininkystės taisyklė teigia, kad bankas negali išduoti paskolos ilgesniam laikotarpiui, negu jis gali disponuoti jam pateiktomis lėšomis. Skolinant trumpalaikes lėšas ilgam terminui atsiranda pavojus banko likvidumui: bankas gali nesugebėti sugrąžinti jam patiktų lėšų, klientams to reikalaujant. Norėdami išvengti šio pavojaus, bankai stengiasi užtikrinti, kad mokėjimo terminai pinigų, gaunamų iš skolininkų, ir pinigų, kuriuos bankas turi sumokėti kreditoriams sutaptų. (Valionis, V., 2004)

2005 m. sistemos likvidumo rodikliai kito nežymiai ir, 2006 m. sausio 1 d. duomenimis, normatyvinis bankų sistemos likvidumo rodiklis sudarė 43,44 proc. Jis 13,44 procentinių punktų buvo didesnis negu Lietuvos banko nustatytas minimumas.

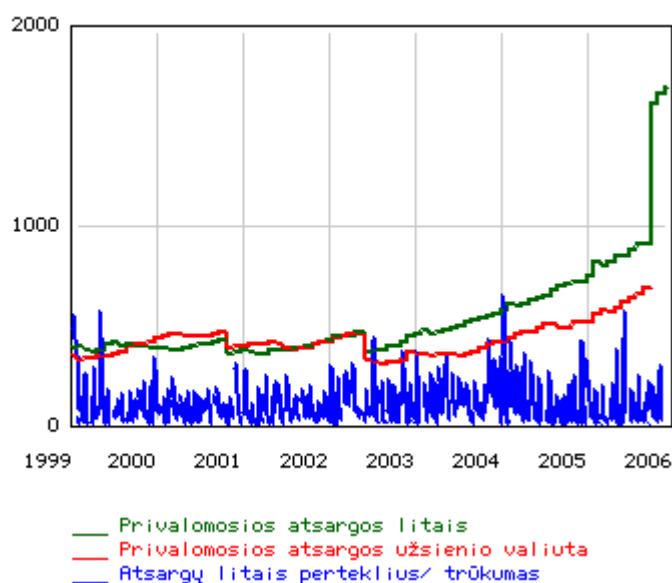

Šaltinis: Lietuvos bankas

18 pav. Likvidumo normatyvo ribos 1999-2005 m., %

Likvidumo suvaržymų sumažėjimą lėmė tiek bankų paskolų pasiūlos, tiek jų paklausos veiksniai. Paskolų paklausa ypač didėjo dėl sparčios šalies ūkio plėtros: buvo stebimas pastovus įmonių pelningumo rodiklių gerėjimas, prekių ir paslaugų eksportas buvo gana sėkmingai perorientuotas į Vakarų rinkas, 2002 m. labai sumažėjo nedarbo lygis. Gerėjant ekonominei padėčiai, didėjo paskolų verslui ir gyventojams paklausa, mažėjo kredito rizika.

Ne mažiau svarbus likvidumo suvaržymus mažinantis veiksnys buvo ir bankų paskolų pasiūlos didėjimas. Lietuvos bankai, taip pat užsienio bankai, kurie domėjosi Lietuvos rinka ar buvo jos dalyviai, teigiamai įvertino šalies ūkio gyvybingumą ir atsparumą nepalankiems ekonominiams šokams, o tai turėjo įtakos didinant paskolų pasiūlą ir mažinant kredito rizikos priedus. (Ramanauskas, T., 2005)

Šaltinis: Lietuvos bankas

19 pav. Bankų sistemos likvidumo būklė 1999 – 2005 m.

Palūkanų kitimo rizika - tai rizika, kad išlaidos, susijusios su skolos, už kurią mokamos palūkanos pagal kintamąją palūkanų normą, tvarkymu, išaugs dėl to, kad didės bazinė palūkanų norma, arba rizika, kad išlaidos, susijusios su skolos, už kurią mokamos palūkanos pagal fiksuotąją palūkanų normą, tvarkymu, taps nepagrįstai didelės lyginant su kintamosios palūkanų normos pokyčiais, susidariusiais dėl bazinės palūkanų normos mažėjimo. (Finansų ministerijos mokymo centras, 2000)

Kreditavimo efektyvumas banko požiūriu suprantamas kaip sugebėjimas parduoti piniginius išteklius brangiau, negu už juos buvo sumokėta. Paskolos palūkanų norma turi kompensuoti ne tik suteikto kredito pinigų vertę, bet ir tos vertės pasikeitimo riziką bei skolininko neįvykdytų įsipareigojimų riziką, o tai reiškia, kad palūkanų už kreditus dydis labiausiai priklauso nuo situacijos rinkoje, kredito rūšies ir apimties, skolinto kapitalo dydžio, kliento ryšio su banku. (Valvonis, V., 2004)

Kreditų palūkanos gali būti:

- kreditai su fiksuota metų palūkanų norma - palūkanos nekeičiamos iki kredito padengimo pabaigos.
- kreditai su kintama metų palūkanų norma – palūkanos keičiamos priklausomai nuo kliento pasirinkimo arba keturis arba du kartus arba kartą metuose. Palūkanos litais keičiamos priklausomai nuo Vilniaus tarpbankinės palūkanų normos, o palūkanos JAV doleriais ir eurai siejamos su Londono tarpbankine palūkanų norma.

Bankų vykdoma aktyvi kreditavimo politika, aštrėjanti konkurencija nulėmė tai, kad Lietuvos rinkoje nukrito palūkanų normos. Reinoldijus Šarkinas, Lietuvos banko valdybos pirmininkas, pažymėjo, kad 2005 m. dėl rinkos bankai konkuravo mažindami paskolų palūkanų normas ir "kai kuriems tai pavyko". (Jakubauskas, R., 2006)

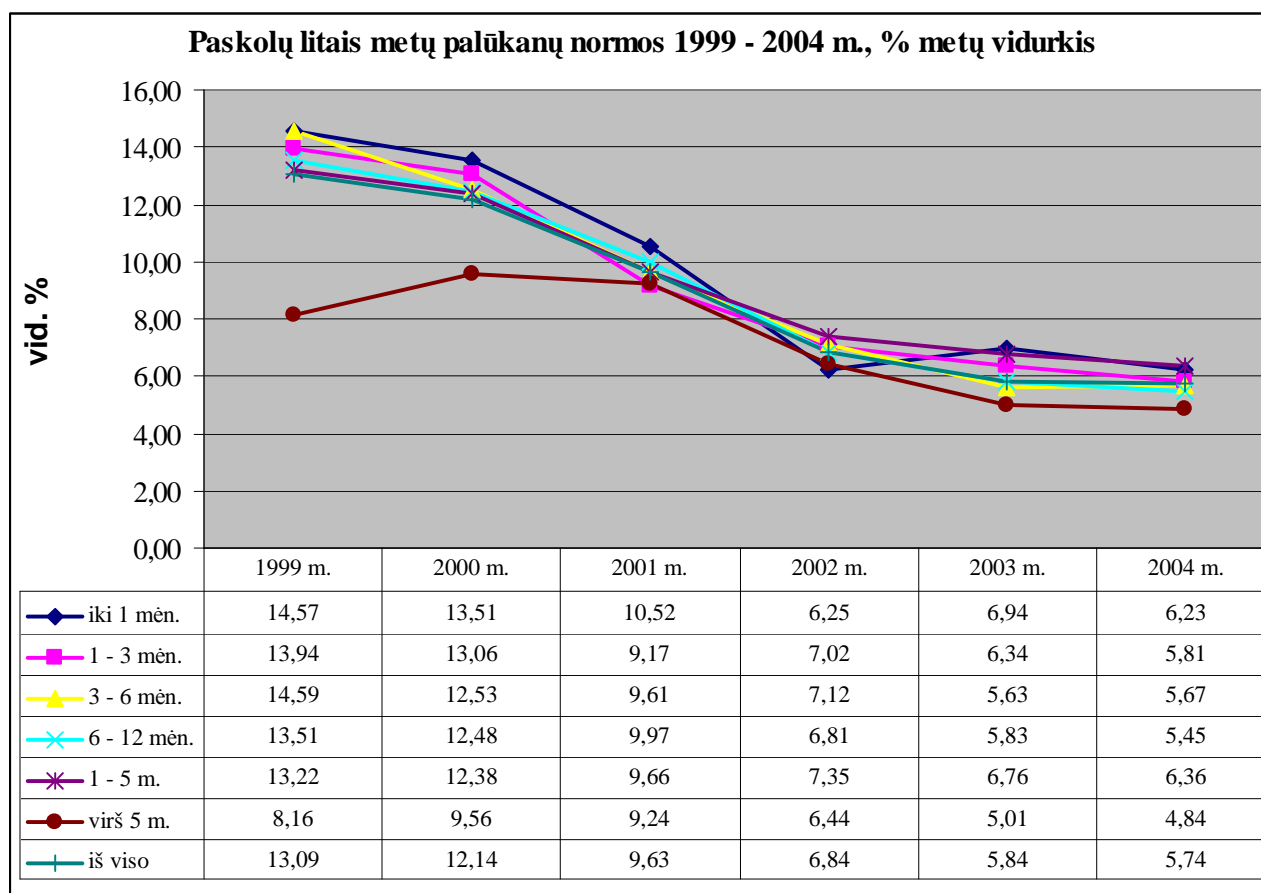

Šaltinis: Lietuvos bankas

20 pav. Konkurencija paskolų rinkoje

Tačiau, p. Šarkino nuomone, palūkanos buvo sumažintos per daug, taip pat per daug lėšų buvo pritraukta ir išdalyta paskoloms iš pirminių bankų, todėl Lietuvos bankas atidžiai stebi

paskolų rinką ir prireikus pasiruošęs imtis "rizikai adekvačių priemonių". Analitikų vertinimais, šiuo metu palūkanų normos Lietuvoje yra vienos mažiausių Vidurio ir Rytų Europoje. (Jakubauskas, R., 2006)

Šaltinis: Lietuvos bankas

21 pav. Paskolų litais metų palūkanų normos 1999-2004 m., %

Bankų atstovai, atsižvelgdami į prognozes, jog Europos centrinis bankas šiemet dar labiau padidins bazines palūkanų normas, žada paskolų brangimą - metų pabaigoje 6 mėn. EURIBOB tikrai perkops 3% kas dar labiau padidins paskolų riziką.

"Sampo" bankas svarsto, kad Europos centrinis bankas bazinę palūkanų normą šiemet antroje metų pusėje gali didinti dar kartą, rinkoje prognozuojama, kad palūkanų norma kiekvieną kartą gali būti didinama po 0,25 procentinio punkto.

Paskola su fiksuota palūkanų norma kredito gavėjui garantuoja, kad palūkanų norma nesikeis visą paskolos grąžinimo laikotarpį ir jam nereikės spėlioti, kokia palūkanų norma bus kitais metais.

Kintama palūkanų norma periodiškai kinta, paprastai priklausomai nuo to, kaip kinta atitinkamas indeksas. Todėl mėnesio įmokos gali atitinkamai didėti arba mažėti. Kintamas palūkanų normas bankai paprastai nustato mažesnes negu fiksuotos ir ilgainiui paskolos, paimtos su kintama palūkanų norma, vertė gali tapti mažesnė, negu paskolos, paimtos su fiksuota palūkanų norma. Kita

vertus, reikėtų atminti, kad kintamų palūkanų normos padidėjimas ateityje gali sąlygoti mėnesio įmokos padidėjimą. Paskolos gavėjas, gavęs nedideles kintamas palūkanų normas labai rizikuoja. Paskolos su kintama palūkanų norma keičiasi iš anksto nustatytu laiku, paprastai kas tris, šešis ar dvylika mėnesių. Procentų dydis nustatomas pagal nurodytą indeksą, kuris padidėja arba sumažėja visuotinai kintant bankų taikomiems procentų dydžiams. Padidėjus banko taikomų procentų dydžiui, daugeliu atvejų padidėja ir paskolos kintama palūkanų norma, ir, labai tikėtina, kad paskolos gavėjas mokės didesnes mėnesines įmokas. Kita vertus, jeigu indeksas sumažės – mėnesinės įmokos taip pat sumažės.

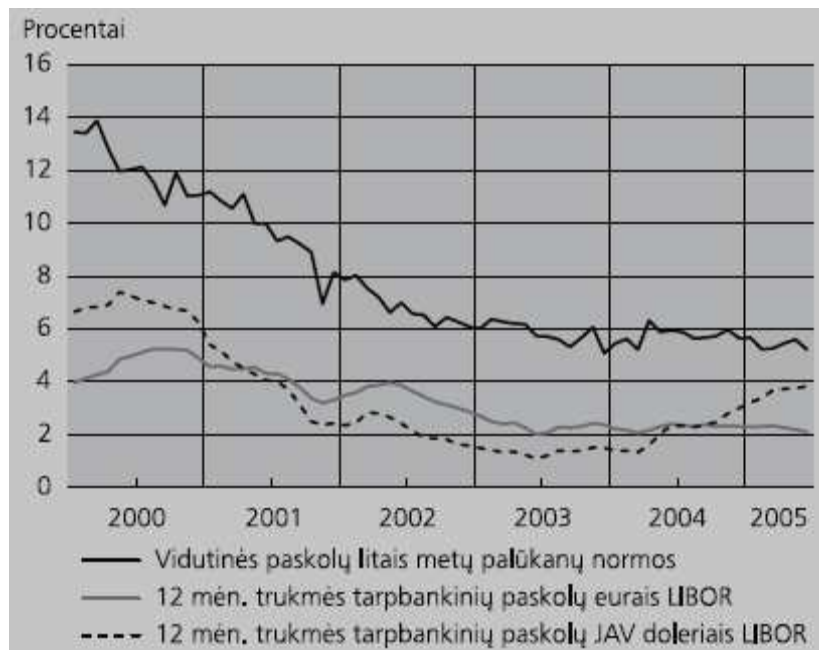
Nustatydami kintamas palūkanų normas, kreditoriai prie indekso prideda dar kelis procentų punktus, kurie vadinami marža. Įvairių kreditorių maržos dydis yra skirtingas, tačiau paprastai nekinta visą paskolos laiką. Kintamas palūkanų normas verta rinktis tuo atveju, jeigu norima, kad pradžioje mėnesinės įmokos būtų mažesnės, negu pasirinkus fiksuotas palūkanų normas. Paprastai kintamas palūkanų normas pasirenka tie, kurie pasiruošę tam tikrai rizikai – juk metinės įmokos gali ir sumažėti, ir padidėti.

Gera alternatyva yra fiksuotos-kintamos paskolos palūkanų normos – pradžioje palūkanų normos yra fiksuotos, o vėliau tampa kintamomis. (Būsto paskolos, 2006)

Fiksuotos palūkanos už kintamas aukštesnės nuo 0,7 iki 1 procentinio punkto, priklausomai nuo to, kokiam laikotarpiui yra fiksuojama. Fiksuoti palūkanas galima nuo 2 iki 15 metų. Kuo ilgesnis fiksavimo periodas, tuo aukštesnė palūkanų norma.

Europos ir JAV centriniai bankai vykdė ekspansinę pinigų politiką – dėl to mažėjo tarpbankinės palūkanų normos tarptautinėse finansų rinkose ir bankų finansinių išteklių pritraukimo kaina. Iš 22 paveikslo matyti, kad Lietuvos bankų vidutinės nominaliosios paskolų (litas) palūkanų normos 2001 m. sudarė 9,6 procento, 2002 m. – 6,8, o 2003 m. – 5,7 procento.

Pasak Nataljos Titovos, AB bankas "NORD/LB Lietuva" analitikės, paskutinis Europos centrinio banko Tarybos sprendimo – bazines palūkanas palikti 2% lygyje – motyvas – pernelyg lėtas ekonomikos augimas euro zonos šalyse ir ekonomikos plėtros prognozės šiems metams. (Ramanauskas, T., 2005)

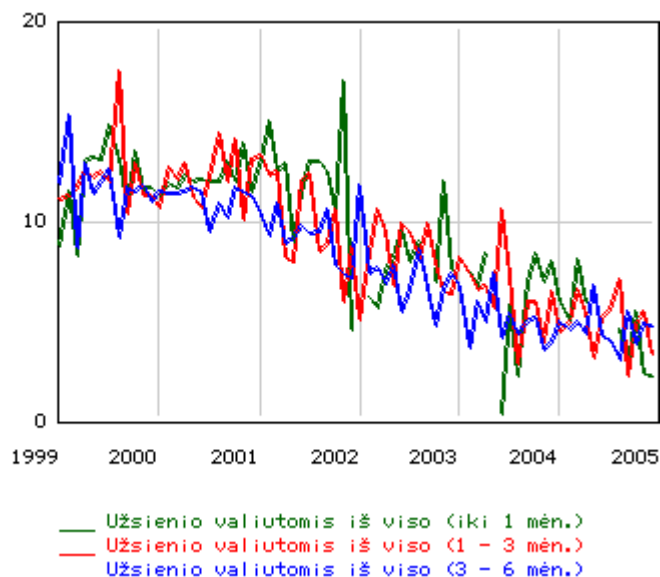
Šaltinis: Lietuvos banko ir Bloomberg informacinės sistemos duomenys.

22 pav. Palūkanų normos kaita 2000-2005 m.

Palūkanų normų mažėjimas pagrindinėse pasaulio finansų rinkose ir euro zonos šalių ekonomikos plėtros lėtėjimas skatino Europos Sąjungos narių senbuvį bankus geriau išnaudoti verslo galimybes Vidurio ir Rytų Europos šalyse, prisidėti jose kuriant efektyvias finansinio tarpininkavimo sistemas.

Anot "Nordea Bank Lietuva" Mažmeninės bankininkystės departamento direktoriaus, p. Rapkevičiaus, yra ir kitas būdas sušvelninti bazinių palūkanų normų augimo riziką – fiksuoti EURIBOR normą.

"Sutartyje numatoma, kad bankas neskaičiuos didesnių palūkanų EURIBOR pakilus iki tam tikros ribos. Tarkime, jei sutariama, kad EURIBOR fiksuojamas ties 3,5% riba, palūkanų normai pakilus iki 3,6%, paskolos palūkanos vis tiek bus skaičiuojamos nuo 3,5%. Fiksuotos EURIBOR palūkanos visos paskolos palūkanas per metus išsaugintų apie 0,3%",- sako p. Rapkevičius. (Ranonytė, A., 2005)

Šaltinis: Lietuvos bankas

23 pav. Paskolų užsienio valiutomis vidutinės metų palūkanų normos 1999-2005 m., %

Pastaruoju metu daug diskutuojama apie vidutinę paskolų palūkanų normą – šalies bankai beveik vieningai tvirtina, kad ji šiuo metu per maža. Todėl tikėtina jos teigiama korekcija, bet šis itin ūkio plėtrai svarbus rodiklis daug pakilti neturėtų – bankai turi pakankamai lėšų ir stipriai konkuruoja tarpusavyje dėl rinkos, o Europos Sąjungos ekonomikai augant pernelyg lėtai Europos Centrinis bankas artimiausioje ateityje vargu ar pakels bazinę palūkanų normą. Rizikos premijos didinimas kredituojant įmones irgi mažai tikėtinas, kadangi daugumos bendrovių finansinė padėtis gerėja.

Tolesnės bankinio sektoriaus paskolų portfelio augimo trumpalaikės perspektyvos yra puikios: laukiamų Europos sąjungos fondų lėšų kofinansavimas, namų ūkių pajamų augimas bei gerėjantys gyventojų ir ūkio subjektų lūkesčiai ir toliau turėtų didinti paskolų apimtį. Nors yra galimas kreditų pabrangimas, apie kurį prakalbo beveik visi komerciniai bankai, nevertėtų laukti staigaus palūkanų šuolio, o saikingas jų kilimas neturės ženklesnio poveikio paskolų portfelio dinamikai. (Nord/Lb, 2004)

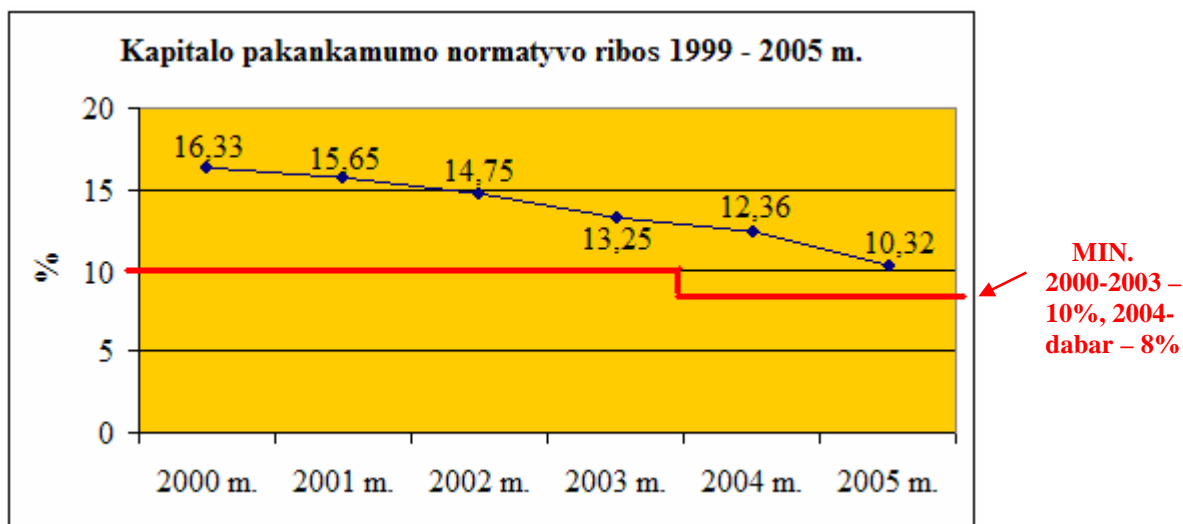
Banko mokumo rizika taip pat yra vertinama kapitalo pakankamumo rodikliu, kuris nusako ryšį tarp banko turto ir kapitalo. Kapitalo pakankamumo normatyvu norima:

- sumažinti paskolos riziką ir apsaugoti tiek indėlininkus, tiek investuotojus ar akcininkus;
- padidinti banko veiklos stabilumą.

Tačiau yra ir kita medalio pusė - pernelyg aukštas banko kapitalo pakankamumo rodiklis gali liudyti ne labai didelį banko veiklos saugumą, o tik prastą banko vadovų darbą ar itin sudėtingą ūkio padėtį, kai bankai nesugeba pasiūlyti deramų kreditavimo projektų.

Atsižvelgiant į tai, kad nekilnojamojo turto rinkai ypač būdingas cikliškumas, bankai turėtų ypatingą dėmesį kreipti į būsto paskolų portfelį, nes nepamatuota bankų plėtra teikiant būsto

paskolas ateityje galėtų sąlygoti didesnę kredito riziką. Šiuo atžvilgiu bankų suteiktų būsto paskolų kokybei neigiamos įtakos galėtų turėti tiek galimas ekonominės situacijos šalyje pablogėjimas, tiek nekilnojamojo turto kainų smukimas, tiek ir reikšmingas palūkanų normų išaugimas. Galimoms rizikoms amortizuoti bankai šiuo metu turi pakankamai gerą kapitalo bazę, kuri, nepažeidžiant kapitalo pakankamumo normatyvo, leidžia bankams papildomai patirti 704,4 mln. Lt turto vertės sumažėjimą.

Šaltinis: Lietuvos bankas

24 pav. Kapitalo pakankamumo normatyvo ribos 1999-2005 m., %

Bankų sistemos normatyvinis kapitalo pakankamumo rodiklis 2006 m. sausio 1 d. sudarė 10,32 proc. kuomet nustatytas minimalus rodiklio dydis yra 8 proc..

2006 m. sausio 1 d. duomenimis, šalies bankai, nepažeisdami kapitalo pakankamumo normatyvo, paskolų vertę galėjo sumažinti papildomai 704,4 mln. Lt, t.y. 2,5 karto (šiuo metu bankų paskolų vertės sumažėjimas siekia 279,2 mln. Lt), arba prisiimti 8,1 mlrd. Lt papildomos turto rizikos. (Lietuvos bankų asociacija, 2006)

3.3. Paskolų monitoringas

Paprastai paskolų monitoringas vykdomas dviem aspektais:

- atskiros paskolos monitoringas;
- paskolų portfelio monitoringas.

Banko paskolų portfelio ir didelių paskolų monitorinio tikslas – teikti teisingą informaciją banko vadovybei apie paskolų portfelio struktūrą ir rizikos koncentraciją.

Bankų paskolų portfelio, atskirų paskolų monitoringas, ataskaitų rengimas turi būti atliekamas labiausiai rūpinantis šiais pagrindiniais klausimais:

- atitikimas banko kredito rizikos politikai;
- dydžiai ir dinamika;

- struktūra;
- produktai;
- paskolos pagal ekonominę veiklą;
- terminai;
- valiuta;
- draudimo priemonės;
- rizikos koncentracija ir didžiausios paskolos;
- portfelio struktūra pagal paslaugų kokybę vadovaujantis grupavimo struktūra;
- uždelstų mokėjimų struktūra ir dydžiai.

Vertinama tiek balansinėje, tiek nebalansinėje apskaitoje pavaizduotų paskolų kredito rizika. Vertinant atskiros paskolos ar paskolų portfelio riziką reikia atkreipti dėmesį į galimus ekonomikos bei atskirų ūkio šakų pakilimus ir įvertinti paskolą esant nepalankiusioms sąlygoms.

Dabar Lietuvos bankų paskolos pagal joms tenkančią riziką kol kas grupuojamos į penkias grupes:

1. Standartinės paskolos – I rizikos grupė - paskolos ir palūkanos gražinamos nustatytu laiku, gavėjo finansinė būklė nekelia abejonių, paskola yra pakankamai apdrausta. Rizika ir specialiųjų atidėjimų poreikis – 0 proc.

2. Galimos rizikos paskolos - II rizikos grupė - būdingi standartinės paskolos bruožai, tačiau: palūkanos mokamos pavėluotai nuo 1 iki 30 dienų arba nuo 1 iki 90 dienų, bet paskola pakankamai apdrausta, gavėjo finansinė būklė stabili. Rizika ir specialiųjų atidėjimų poreikis taip pat lygus 0 proc.

3. Padidėjusios rizikos paskolos - III rizikos grupė - paskolų ir palūkanų gražinimo terminai uždelsti nuo 31 iki 90 dienų, gavėjo finansinė būklė blogėja, paskola apdrausta nepakankamai. Rizika ir būtini specialieji atidėjimai – 20 proc. paskolos.

4. Abejotinos paskolos - IV rizikos grupė - terminai uždelsti nuo 91 iki 180 dienų, skolininkas turi rimtų finansinių problemų, veikla nuostolingas ir tolesnis verslo gyvavimas kelia didelių abejonių, paskola tik iš dalies garantuota užstatu. Rizika ir būtini specialieji atidėjimai – 40 proc. paskolos.

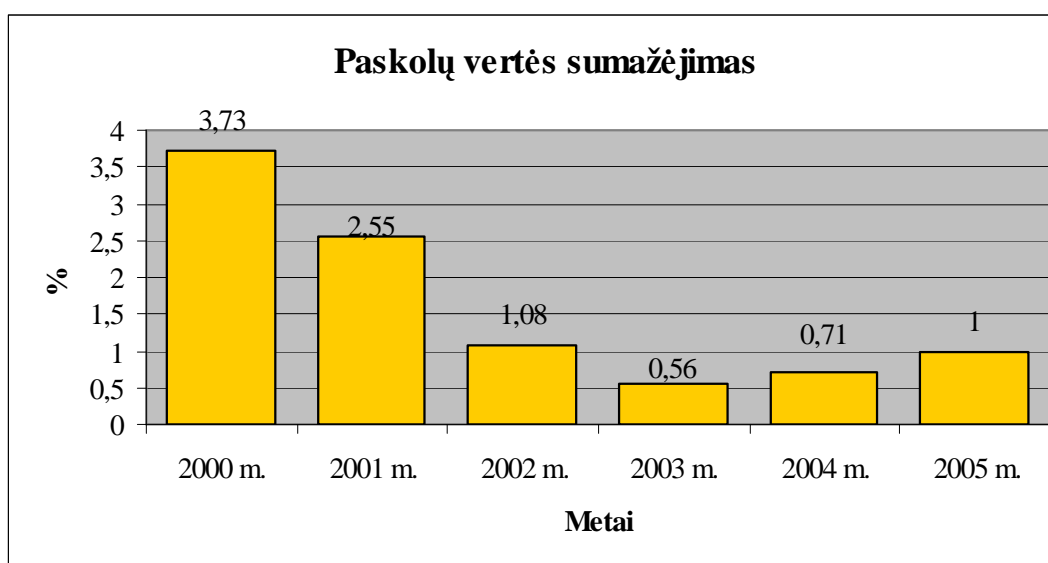
5. Nuostolingos paskolos - V rizikos grupė - terminai uždelsti daugiau kaip 180 dienų, skolininko finansinė padėtis yra bloga ir jis neturi realių galimybių tęsti savo veiklą bei atsiskaityti su kreditoriais, paskola negarantuota arba užstatas yra apskaičiuotas kaip neturintis jokios vertės bankui. Rizika ir būtini specialieji atidėjimai – 100 proc. paskolos.

Lietuvos Respublikoje veikiančys bankai ir užsienio šalių bankų filialai, taip pat Centrinė kredito unija abejotinus aktyvus vertina, grupuoja ir sudaro specialiuosius atidėjimus vadovaudamiesi Lietuvos banko valdybos 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. 15 patvirtintomis

naujomis „Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrosiomis nuostatomis“.

Specialieji atidėjimai – abejotinų aktyvų vertės sumažėjimo dydis, atitinkantis tikėtinų nuostolių galimybę. Sudaromi šie specialieji atidėjimai:

- specialieji atidėjimai abejotiniams aktyvams – atidėjimai, sudaromi konkretaus abejotino aktyvo ar abejotinų aktyvų grupės nuostoliams padengti;
- specialieji atidėjimai bendram abejotinų aktyvų portfeliui – atidėjimai, sudaromi viso abejotinų aktyvų portfelio tikėtiniems nuostoliams padengti.

Šaltinis: Lietuvos bankas

25 pav. Paskolų vertės sumažėjimas 200-2005 m., %

Kaip matome 25 paveiksle, 2000 metais paskolų vertės sumažėjimo procentas buvo gana aukštas, tačiau griežtinant riziką ribojančius normatyvus ir atidžiau prižiūrint bankus, paskolų vertė augo ir nuo 2002 iki 2005 metų, nepaisant gana stipraus paskolų portfelio šiuo laikotarpiu didėjimo, kito nežymiai ir išlaikė pakankamai gerus bankų paskolų portfelio kokybės rodiklius.

Banko taisyklėse nustatyta tvarka paskolos skirstomos į homogeninių paskolų grupes. Homogeninių paskolų grupė (pogrūpis) – tai pagal tam tikrus kriterijus sugrupuotos paskolos, kurioms būdingi panašūs kredito rizikos požymiai bei kurias vertindamas ir grupuodamas bankas taiko tuos pačius pagrindinius vertinimo ir grupavimo kriterijus. Homogeninių paskolų grupė gali būti suskirstyta į mažesnes grupes. Homogeninių paskolų pogrūpį sudarančioms paskoloms taikomi tie patys pagrindiniai ir papildomi vertinimo ir grupavimo kriterijai bei ta pati rizikos grupės nustatymo procedūra.

Šiose taisyklėse, jei bankas teikia tokias paskolas, turi būti išskirtos šios homogeninių paskolų grupės:

- verslo paskolos;

- hipotekinės paskolos;
- vartojamosios paskolos;
- paskolos centrinių ir vietinių valdymo institucijų, įskaitant privalomųjų socialinio ir sveikatos draudimo fondų, funkcijoms vykdyti;
- paskolos finansiniam tarpininkavimui.

Abejotini aktyvai vertinami vienu iš dviejų metodų:

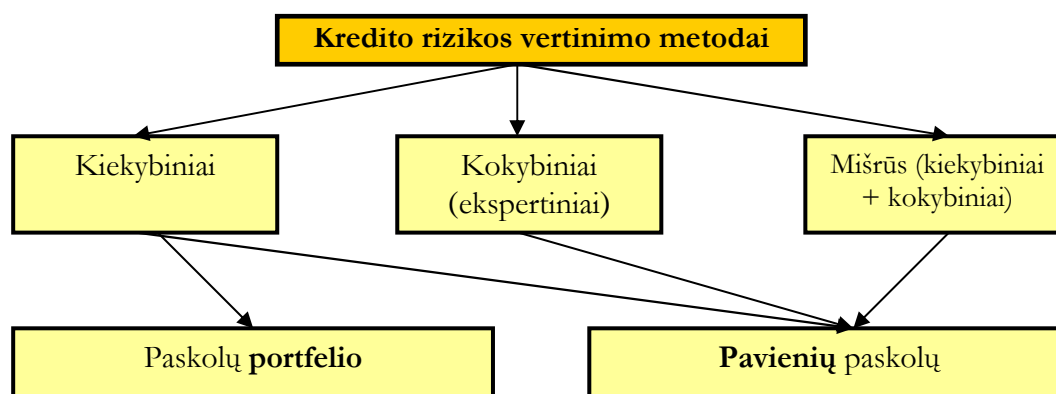
- individualiai, atsižvelgiant į pagrindinius ir papildomus vertinimo ir grupavimo kriterijus;
- bendrai, taikant statistinius metodus ir modelius, pagrįstus istorinių duomenų vertinimu.

Kiekvienos homogeninių paskolų grupės (pogrupo) paskolų vertinimo ir grupavimo metodas parenkamas individualiai pagal paskolos sumą. Banko taisyklėse nustatoma suma, kurią viršijančios paskolos vertinamos individualiai. Paskolos, neviršijančios šios sumos, vertinamos bendrai, taikant statistinius metodus ir modelius.

Bendrai vertintinos paskolos banko nuožiūra gali būti vertinamos ir individualiai. Paskola, kuri buvo vertinta individualiai, gražinus jos dalį, gali būti vertinama bendrai. Banko taisyklėse numatomi kriterijai, pagal kuriuos nustatoma, kada ir kaip gali būti keičiamos paskolos vertinimo ir grupavimo metodas. (Lietuvos bankas, 2003)

Kredito rizika valdoma ir kokybiniu, ir kiekybiniu aspektu. Kokybinis aspektas - tai kitos pusės kreditingumo įvertinimas. Pastaruoju metu buvo sukurti rizikos valdymo modeliai, kurie leidžia kiekybiškai įvertinti kredito riziką. Nors vertės esant rizikai nustatymo metodai labiausiai tinka rinkos rizikai apskaičiuoti, tačiau jis gali būti naudojamas kredito rizikai išmatuoti.

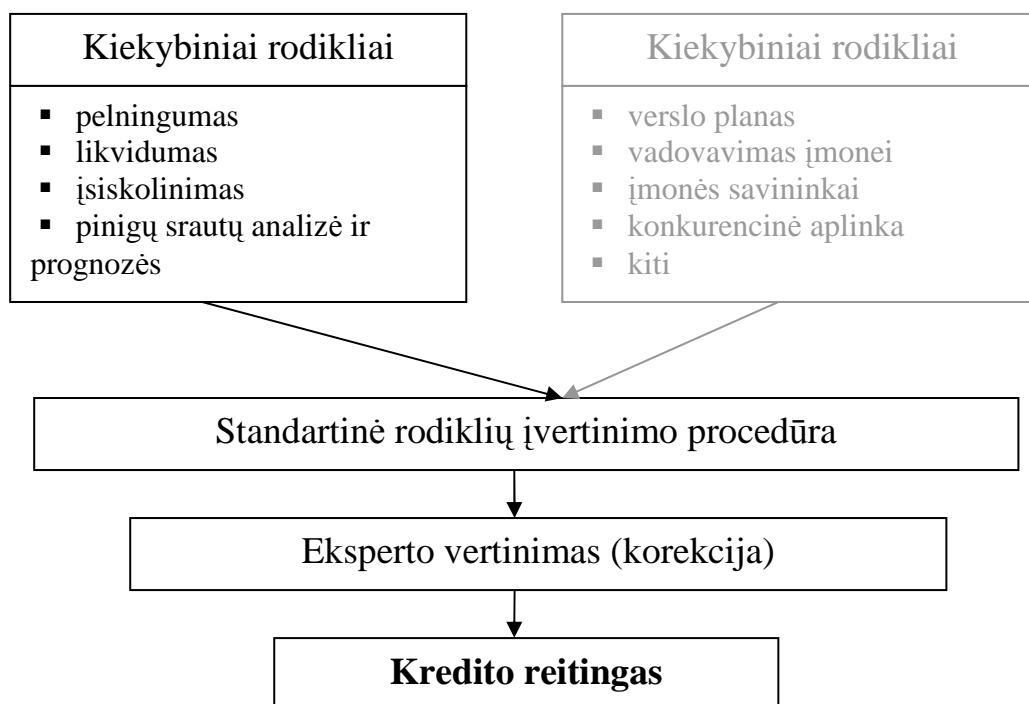
Kadangi mes nagrinėjame banko paskolų portfelį apskritai, t.y. neišskiriant konkrečių paskolų, todėl mums daugiau aktualus kiekybinis paskolų vertinimo metodas. Paskolų rizikos vertinimo metodai pavaizduoti 26 paveiksle.

Šaltinis: VALVONIS, Vytautas. (2004) Kredito rizika ir jos vertinimas (ne techninis pristatymas), ekonomikos seminaras.

26 pav. Kredito rizikos vertinimo metodai

Imant paskolų portfelį apskritai, t.y. neišskiriant konkrečių paskolų ar bankų, jisai, kaip pavaizduota 27 paveiksle, vertinamas kiekybiniu metodu ir reitinguojamas vadovaujantis kiekybiniais rodikliais.

Šaltinis: VALVONIS, Vytautas. (2004) Kredito rizika ir jos vertinimas (ne techninis pristatymas), ekonomikos seminaras.

27 pav. Kreditų reitingavimas

3.4. Bankų riziką ribojančių normatyvų griežtinimas ir jų vykdymas

Tokia agresyvi bankų kreditavimo politika verčia griežtinti bankų veiklos riziką ribojančius normatyvus. Žemiau pateikta pagal Lietuvos banko duomenis paruošta apžvalga apie bankų riziką ribojančių normatyvų griežtinimą bei jų vykdymą nuo 1999 iki 2005 metų.

1999 metų balandžio mėn. buvo patvirtintos naujos Banko likvidumo normatyvo skaičiavimo taisyklės, kuriose likvidus turtas pradėtas vertinti vadovaujantis griežtesniais kriterijais. Taip pat parengtas Komercinių bankų įstatymo papildymo įstatymas. Šiame įstatymo papildyme numatyta bankų veiklos riziką ribojančius normatyvus papildyti didelių paskolų normatyvu bei suteikti Lietuvos bankui teisę, esant reikalui, nustatyti ir kitus papildomus normatyvus atsižvelgiant į Bazelio bankų priežiūros komiteto reikalavimus. Tai susiję su tuo, kad vystantis finansų rinkoms, didėja bankų teikiamų paslaugų bei naudojamų finansinių priemonių įvairovė, todėl bankai savo veikloje susiduria su naujomis rizikos rūšimis, kurias būtina tinkamai valdyti ir kontroliuoti.

Siekiant sudaryti prielaidas bankams kuo visapusiškiau įvertinti kreditavimo riziką 1999 metais buvo reformuota Paskolų rizikos duomenų bazė ir išplėtos jos teikiamos paslaugos komerciniams bankams. Duomenų bazėje buvo išplėsta informacija apie suteiktas paskolas ir skolininkus. Reikšmingas papildymas yra tai, kad duomenų bazėje bus kaupiami duomenys ne tik apie pačių bankų, užsienio bankų skyrių, bet ir jų kontroliuojamų įmonių suteiktas paskolas, o taip pat ir finansinį lizingą.

Bendram bankų sistemos paskolų portfelio kokybės rodiklių pagerėjimui per 1999 metus įtakos turėjo bankų paskolų portfelio išvalymas nuo blogų paskolų, nuostolingas paskolas nurašant, tačiau nepanaikinant reikalavimo teisės, ir perkeliant į nesisteminę apskaitą. Verta paminėti, kad per 1999 metus šalies komerciniai bankai nurašė ir perkėlė į nesisteminę apskaitą 126 mln. Lt blogų paskolų.

2000 m. sausio 1 d. duomenimis, bankų sistemoje kapitalo pakankamumo rodiklis sudarė 17,63 proc. kuomet Lietuvos banko nustatytas minimalus dydis - 10 proc.; likvidumo normatyvas, kurio skaičiavimo metodika 1999 metais buvo pastebimai sugriežtinta, atitinkamai sudarė 45,35 proc. (Lietuvos banko nustatytas minimumas - 30 proc.). Iš pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad daugumos bankų veikla buvo pakankamai atsargi.

2000 metais Lietuvos bankas papildė Banko veiklos riziką ribojančius normatyvus ir nustatė, kad banko suteiktų didelių paskolų, t.y. paskolų, suteiktų paskolų gavėjui ir su juo susijusiems asmenims, kurių grynoji vertė lygi arba viršija 10 proc. banko kapitalo, bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.

2000 metais dauguma bankų veiklos riziką ribojančius normatyvus taip pat vykdė su nemažu rezervu: bankų sistemoje kapitalo pakankamumo rodiklis sudarė 16,33 proc. ir gerokai viršijo Lietuvos banko nustatytą minimalų 10 proc. kapitalo reikalavimą; likvidumo normatyvas atitinkamai sudarė 49,7 proc. ir taip pat gan žymiai viršijo Lietuvos banko nustatytą minimumą 30 proc. Per 2000 metus bankuose du kartus buvo užfiksuoti maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvo bei vieną kartą likvidumo normatyvo pažeidimai.

2001 metais daugumos bankų veikla buvo atsargesnė, ką liudija veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymas su gana dideliu rezervu: bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis sudarė 15,65 proc., o tuo tarpu likvidumo normatyvas atitinkamai sudarė 48,02 proc..

Nors 2002 m. sausio 1 d. visi šalies komerciniai bankai ir užsienio bankų skyriai veikiantys Lietuvoje vykdė visus Lietuvos banko nustatytus riziką ribojančius normatyvus, visgi per metus veikiančiuose bankuose vieną kartą buvo užfiksuotas likvidumo normatyvo pažeidimas, bei keturis kartus buvo pažeistas maksimalios paskolos vienam skolininkui normatyvas. Trims bankams Lietuvos banko valdyba 2001 metais pritaikė poveikio priemones.

2002 metais bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis sudarė 14,75 proc., o likvidumo normatyvas atitinkamai sudarė 42 proc.. Šiais metais Lietuvos banko nustatytą riziką ribojančių normatyvų pažeidimų neužfiksuota.

2003 metais kapitalo pakankamumo normatyvas sudarė 13,25 proc., likvidumo normatyvas atitinkamai sudarė 42,4 proc.

Atsižvelgiant į pasikeitusias bankų veiklos sąlygas įstojus į Europos Sąjungą ir bankų sektoriaus plėtrą, 2004 metais patvirtinti kapitalo pakankamumo normatyvo skaičiavimo pakeitimai. Siekiant sudaryti vienodas konkurencines sąlygas Lietuvos bankams Europos Sąjungos erdvėje, Lietuvos Respublikos bankams taikomas kapitalo pakankamumo normatyvo dydis sumažintas nuo 10 proc. iki 8 proc. bei pakeistas maksimalios bendrosios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvas, nustatant, kad bankų turima eurų pozicija neribojama, kadangi, esant fiksuotam lito ir euro kursui, užsienio valiutos kainos pasikeitimo rizikos bankai nepatiria.

2004 metais Lietuvos bankas nemažai dėmesio skyrė bankų rizikų valdymo stiprinimo procesui. Įvertinus pastaruoju metu išryškėjusias naujas šalies bankų veiklos tendencijas, kai bankai atsisako tam tikros veiklos (pvz., saugos, grynųjų pinigų inkasacijos, informacinių sistemų priežiūros, programinės įrangos kūrimo) ir sudaro sandorius su trečiaisiais asmenimis dėl banko veiklą papildančių paslaugų pirkimo, bei siekiant užtikrinti, kad po šių sandorių sudarymo banko veikla išliktų stabili ir patikima, o priežiūrai nekiltų kliūčių efektyviai vykdyti savo funkcijas, patvirtintos Banko veiklą papildančių paslaugų pirkimo taisyklės. Jose numatyti tam tikri esminiai principai, kurių turėtų laikytis bankai, sudarydami minėtus sandorius.

Siekiant, kad būtų išsamiau atspindėta bankų veiklos rizika bei remiantis kitų ES šalių-narių praktika ir Bazelio bankų priežiūros komiteto nuostatomis, nuo įstojimo į Europos Sąjungą dienos pradėta taikyti nauja likvidumo normatyvo skaičiavimo tvarka, pagal kurią bankai skatinami savo lėšas patikėti labiau patikimų ir stabilesnės plėtros šalių finansų ir kredito institucijoms. 2003 m. buvo patobulinta centralizuotai tvarkoma Paskolų rizikos duomenų bazė, kurioje buvo pradėti kaupti daug išsamesni duomenys apie bankų ir jų kontroliuojamų įmonių skolininkų finansinę būklę. Be to, 2004 metais pradėta įgyvendinti tolimesnė Paskolų rizikos duomenų bazės plėtros koncepcija, siekiant sudaryti prielaidas panaudoti joje kaupiamus duomenis bankų skolininkų būklės vertinimui pagal vidinių reitingų modelius.

2004 metais normatyvinis bankų sistemos likvidumo rodiklis sudarė 41,7 proc.. Bankų sistemos bendras kapitalo pakankamumo rodiklis sudarė 12,36 proc. (Lietuvos bankas, 2006)

2007 m. pabaigoje planuojama pradėti vadovautis naujais Bazelio pagrindais. Nauji Bazelio pagrindai suskirstyti į tris dalis, vadinamas trimis ramsčiais. Pirmas ramstis nustato minimalius

reglamentavimo kapitalo reikalavimus kredito, rinkos ir veikimo rizikai. Įstaigoms suteikiama galimybė naudotis įvairaus sudėtingumo variantais. Antras ramstis nustato priežiūros apžvalgos procesą, kuris atliekamas vykdant aktyvų dialogą tarp įstaigos ir jos prižiūrėtojo, siekiant užtikrinti tinkamus vidaus procesus, kad būtų įvertinti kapitalo reikalavimai, susiję su grupės rizikos modeliu. Pagal trečią ramstį reikalaujama, kad įstaigos atskleistų rinkai informaciją apie jų kapitalo mokesčius. Trečias ramstis neretai vadinamas rinkos drausme, nes atskleidimas skatina naudoti geriausią praktiką ir didina investuotojų pasitikėjimą.

Bankams ir investicinėms įmonėms yra siūlomos įvairios galimybės siekiant nustatyti ne tik kredito, bet ir veikimo riziką bei sušvelninti kredito riziką. Šitaip siekiama užtikrinti, kad pagrindai yra proporcingi, o taip pat, kad esama paskatų mažesnėms įstaigoms pereiti prie sudėtingesnių metodų. Sudėtingus metodus brangiau įgyvendinti, nes jie pagrįsti įstaigų sukurtais vidaus modeliais. Tačiau jie labiau jautrūs rizikai ir todėl jų kapitalo mokesčiai mažesni.

2 lentelė

Bazelio pagrindai

		Kredito rizika		Veikimo rizika		
Pirmas ramstis	Vidaus modeliai	Pažangus vidaus reitingais pagrįstas metodas (PVRPM)	Pažangus kredito rizikos sumažinimas	Pažangus apskaičiavimo metodas (AMA)	Antras ramstis	Trečias ramstis
	Standartiniai metodai	Pamatinis vidaus reitingais pagrįstas metodas (PVRPM)	Standartizuotas kredito rizikos mažinimas	Standartizuotas metodas (STM)		
		Standartizuotas metodas (STM)		Bazinis rodiklio metodas (BRM)		

Šaltinis: Europos Sąjungos oficialusis leidinys 2005.09.22

Naujose taisyklėse apibrėžtas finansinis stabilumas ir didesnis jautrumas rizikai bus naudingas vartotojams dėl padidėjusio pasitikėjimo finansine sistema ir pastebimai sumažėjusios sisteminės rizikos.

Bazelio pagrindų taisyklės bus taikomos visoms kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms Europos Sąjungoje. Bazelio pagrindai skirti taikyti tarptautiniu mastu aktyviems bankams. Komisijos išplėsta taikymo sritis atitinka ne tik indėlininkų, bet ir paskolų gavėjų interesus. Gerai

valdoma ir gerai kapitalizuota bankininkystės sistema leis bankams toliau skolinti ekonominio ciklo metu. Tai užtikrins didesnę stabilumą bankų sektoriuje.

Nauda Europos bankininkystei, Europos verslui ir vartotojams bus tvari tik tuo atveju, jei direktyva bus pakankamai lanksti, kad atitiktų ūkio praktikos ir rinkos pasiekimus bei priežiūros poreikį. Tai būtina siekiant ginti indėlininkų ir paskolų gavėjų interesus ir užtikrinti, kad Europos Sąjunga išlaikytų geriausios praktikos rinkos reputaciją.

Bazelio bankų priežiūros komitetas apibūdina veikimo riziką kaip "riziką dėl tiesioginių ir netiesioginių nuostolių, atsiradusių dėl neadekvačių ar nepavykusių vidaus procesų, žmonių ir sistemų ar išorės įvykių". Veikimo rizikos mokestis naujuose Bazelio pagrinduose yra įvedėdamas pirmą kartą ir todėl finansų įstaigos privalo parengti visiškai naujas veikimo rizikos išmatavimo sistemas.

Pažangus apskaičiavimo metodas reikalauja, kad bankai parengtų vidaus išmatavimo modelius, kuriuos dar privalo patvirtinti kompetentingos valdžios institucijos. Europos finansų įstaigos daug investavo į šių sistemų sukūrimą visos grupės pagrindu, derinant veikimo rizikos išmatavimą su verslo, kuriame veikiama, elgsena. (Sigmund, A.-M., 2005)

3.5. Kitos rizikos mažinimo priemonės

Kad rizikos valdymo organizacinė struktūra būtų dar veiksmingesnė, paskolų gavėjams taikomi paskolų draudimo bei turto įkeitimo reikalavimai.

Būsto paskolų grupei, kuri sudarant nemažą paskolų portfelio dalį, yra taikomas būsto paskolos draudimas. Būsto paskolų draudimas yra tam tikra garantija bankui, kad jo išduotas būsto kreditas bus gražintas. Jei būsto kredito gavėjas kredito sutartyje nustatyta tvarka negražina būsto kredito ar jo dalies, mūsų draudimo bendrovė sumoka bankui draudimo išmoką. Tam tikra prasme tai yra kompensavimas banko nuostolių, atsiradusių dėl būsto kredito negražinimo. Tačiau vis mažesnė dalis gyventojų skolų bankams yra apdraudžiama, o tai reiškia, kad žmonės nelaimingo atsitikimo atveju pasiryžę patys dengti paskolas bankams. Būsto kredito draudimas suteikia galimybę gauti kreditą būstui įsigyti be pradinio įnašo. Jei būsto kredito gavėjas gauna valstybės remiamą būsto kreditą pagal Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymą ir sudaro su UAB „Būsto paskolų draudimas“ būsto kredito draudimo sutartį, jis privalo turėti 5 proc. pradinį įnašą nuo įsigyjamo būsto vertės (kainos). Reikalavimas turėti 5 proc. pradinį įnašą taikomas būsto kreditams, apdraustiems pagal UAB „Būsto paskolų draudimas“ būsto kreditų draudimo taisyklės Nr. 002 ir pagal UAB „Būsto paskolų draudimas“ būsto kreditų dalies draudimo taisyklės Nr. 003. Tuo tarpu imant banko kreditą būstui pirkti be kredito draudimo, reikia sukaupti 30 proc. būsto vertės pradinį įnašą. Be to, be galimybės gauti būsto kreditą su mažesniu pradiniu įnašu, kredito gavėjas galės gauti kreditą ir su

mažesne palūkanų norma. Kai kurie bankai apdraustų būsto paskolų palūkanoms taiko 0,5 procentinio punkto nuolaidą. Gyventojams išduotų paskolų suma praėjusiais metais daugiau nei pusantro karto viršijo draudimo sumą. (Būsto paskolų draudimas, 2006)

Pasak Artūro Bakšinsko, Lietuvos gyvybės draudimo asociacijos prezidento, tam tikro paskolų draudimo lūžio sulaukta 2003 metų pradžioje, kuomet draudimo suma viršijo visiems gyventojams suteiktą paskolų sumą. Tuomet mokesčių lengvatų pakeitimai lėmė gyvybės draudimo bumą. Tačiau nuo 2003 metų antros pusės paskolų ir draudimo sumų kreivės ėmė tolti viena nuo kitos. Pasak p. Bakšinsko, ši tendencija išryškėjo bankams supaprastinus paskolų teikimo sąlygas bei nereikalaujant privalomai apsidrausti gyvybę imant būsto paskolą. Jūratė Gumuliauskienė, „Hansabanko“ Privačių asmenų finansavimo departamento direktorė, pažymi, jog bankai paskolų gavėjams rekomenduoja apdrausti gyvybę bei apsidrausti nuo nelaimingų atsitikimų, tačiau toks draudimas nėra privalomas. Anot jos, paskolų, kurios taptų probleminėmis dėl gavėjo patirtų traumų ar mirties, kiekis nėra toks, kad gyvybės draudimas būtų privalomas.

Pasak specialistų, Vakaruose įprasta, kad, prisiimdami finansinius įsipareigojimus, gyventojai juos apdraudžia. Įvykus nelaimingam atsitikimui, skolą bankui galima padengti iš draudimo išmokos. (Polibaitis, R., 2006)

Būsto paskolų draudimu apdrausta paskola mažina banko riziką dėl paskolos gavėjo nemokumo. Todėl, apdraudus paskolą, bankai paprastai sutinka skolinti daugiau nei paprastai. Tačiau tai kainuos papildomą tūkstantį ar kelis, kuriuos teks sumokėti kaip vienkartinę draudimo įmoką. Atsiradus mokėjimų sutrikimams „Būsto paskolų draudimas“ pradeda kontroliuoti paskolos grąžinimą. Jei paskolos gavėjas nesugeba grąžinti paskolos, dalį ar visą skolą bankui grąžina būtent „Būsto paskolų draudimas“.

Gitana Griškėnienė, UAB „Būsto paskolų draudimas“ direktorė, primena, kad tokiu atveju draudimo bendrovei pereina visos banko turimos reikalavimo teisės į įkeistą turtą. Todėl „Būsto paskolų draudimas“ gali priverstinai parduoti turtą. Įkeisto turto pardavimas – kraštutinė priemonė, kai nėra kitų galimybių grąžinti paskolos. (Polibaitis, R., 2005)

Pagrindinis paskolų draudimo trūkumas - kreditų draudimo atveju draudimo sumos išmokėjimas draudėjui paprastai yra siejamas su detaliam apibrėžtais draudiminiais įvykiais, kurių apimtys ir apibrėžimo kreditorius paprastai negali paveikti, todėl draudimo suma nėra išmokama visais skolininko prievolės pažeidimo atvejais. Be to, kreditų draudimas paprastai apdraudžia tik 75-90% rizikos, o draudiminio įvykio konstatavimas užima nemažą laiko tarpą. Nepaisant to, tinkamai taikoma tarptautinėje prekyboje ši priemonė gali būti gana efektyvi.

Turto įkeitimo operacija bankas sumažina savo riziką, jei klientas dėl įvairių priežasčių negalėtų grąžinti paskolos.

Hipoteka - esamo ar būsimo skolinio įsipareigojimo įvykdymą užtikrinantis nekilnojamojo daikto įkeitimas, kai įkeistas daiktas neperduodamas kreditoriui.

Skolininkui neįvykdžius įsipareigojimo, hipotekos kreditorius turi teisę pirmiau už kitus kreditorius visiškai patenkinti savo reikalavimą iš įkeisto turto vertės;

- hipoteka neatima iš daikto savininko teisės valdyti, naudoti įkeistą daiktą bei juo disponuoti atsižvelgiant į hipotekos kreditoriaus teises;

- paskesnis įkeisto daikto įkeitimas leidžiamas, jei hipotekos sutartyje (lakšte) nenumatyta kitaip;

- jei daiktas (turtinė teisė) įkeičiamas kelis kartus, kreditorių reikalavimai tenkinami eilės tvarka pagal lakšto pateikimo hipotekos skyriui laiką;

- perleidus įkeistą daiktą (turtinę teisę), hipoteka (įkeitimas) seka paskui daiktą (turtinę teisę). (Centrinė hipotekos įstaiga, 2006)

Svarbiausia hipotekos savybė - kreditorių reikalavimai nukreipti išieškojimą į įkeistą objektą yra išnagrinėjami ir patenkinami ne ginčo tvarka. Taigi kreditoriaus reikalavimas greitai ir efektyviai patenkinamas išvengiant įprasto ilgalaikio teismo proceso ieškininės teisenos tvarka.

Įkeičiamą turtą būtina apdrausti ne mažesne nei kredito dydžio suma, visam kredito terminui. Turtas turi būti apdraustas bankui priimtinoje draudimo bendrovėje, draudimo išmokos gavėju nurodant banką. Jei kredito suteikimo terminas viršija 10 metų, reikia apsidrausti nuo nelaimingų atsitikimų.

Nekilnojamojo turto įkeitimas įforminamas notariškai. Norėdamas įkeisti turtą, klientas turi pateikti nekilnojamojo turto įsigijimo sutartį, nuosavybės įregistravimo pažymėjimą iš VĮ Registro centro, pažyma keitimo sandoriui iš Registro centro, bankui įkeičiamo turto draudimo polisą. Jei įkeičiamas šeimos turtu laikomas būstas ir klientas turi nepilnamečių vaikų, įkeičiant turtą bus reikalingas teismo leidimas įkeitimo sandoriui. (Architektūros ir statybų agentūra, 2006)

Įkeitimas ir hipoteka yra giminingi institutai, o visos aukščiau išdėstytos hipotekos savybės galioja ir įkeitimui. Įkeitimas nuo hipotekos skiriasi šiais požymiais:

- 1) įkeitimo objektu gali būti: a) kilnojamieji daiktai b) prekių atsargos, esančios apyvartoje arba c) turtinės teisės (hipotekos objektu gali būti tik registruojami nekilnojamieji daiktai, kuriuos galima parduoti varžytynėse);

- 2) įkeitimo objektas gali būti: a) perduodamas kreditoriui, b) perduodamas trečiajam asmeniui ar c) paliekamas įkaito davėjui (o hipotekos objektas visada lieka pas savininką (skolininką);

- 3) skiriasi išieškojimo iš įkeitimo ir hipotekos būdu įkeisto turto tvarka. (Juodka, R., 2006)

Būsto įkeitimas yra populiariausias būdas bankui sumažinti paskolos riziką, nors galima įkeisti ir kitą nekilnojamąjį turtą, vertybinius popierius.

IŠVADOS

1. Kadangi paskoloms tenka daugiau nei pusė bankų aktyvų, paskolų palūkanų pajamos sudaro reikšmingą banko pajamų dalį. Paskolų rizikos valdymas šiandien tapo viena iš aktualiausiai diskutuojamų problemų bankų rinkoje. Pastaraisiais metais kredito rizikos reikšmė tik didėjo. Todėl neišvengiamai formuojant kreditavimo politiką ir strategiją didelis dėmesys turi būti skirtas paskolų valdymui.

2. Lietuvos bankų paskolų portfelio didėjimas 2003 – 2005 metais pirmiausia sietinas su nekilnojamojo turto rinka, kadangi didesnė dauguma paskolų yra išduota būstui įsigyti. Kaip pagrindinį paskolų portfelio didėjimo pavojų galima išskirti neapibrėžtumą nekilnojamojo turto rinkoje, nuo kurios būklės labai priklauso bankų balansų kokybė.

3. Gyventojai vis labiau linkę skolintis eurais, todėl pastebimas paskolų litais dalies mažėjimas. Kilus problemoms dėl euro įvedimo gali atsirasti potenciali valiutinė rizika.

4. Bankai, vykdydami kreditavimą, didesnę perspektyvą ir toliau mato ilgalaikiuose įmonių veiklos projektuose. Ilgalaikės paskolos iš vienos pusės sudaro bankų klientams palankias sąlygas plėtoti investicinius projektus ir augti šalies ūkiui, tačiau jos sąlygoja didesnės kredito rizikos prisiėmimą, kadangi ilgesniam terminui sunkiau yra prognozuoti skolininko finansinę būklę, verslo perspektyvas.

5. Analizuojant 2005 metų bankų veiklos rezultatus, galima išskirti keletą pagrindinių veiklos sričių, kurios, palyginti su 2004 metais pirmas ir labiausiai bankų rezultatuose atsispindėjęs rodiklis yra ženkliai išaugusio paskolų portfelio duodamos pajamos, kurios didžia dalimi nulėmė 176 mln. Lt, arba 28,8 proc., padidėjusias grynąsias palūkanų pajamas.

6. Agresyvi bankų kreditavimo politika kelia tam tikrą susirūpinimą dėl galimų su kredito rizika susijusių nuostolių ateityje, ypač tuo atveju, jeigu šalies ūkio plėtra pastebimai sulėtėtų.

7. Nepaisant smarkiai didėjančio paskolų portfelio, bankai atitinka jų saugumui keliamus normatyvus. Šalies bankai kol kas nesiima jokių aktyvių veiksmų, kad pristabdytų paskolų bumą. Jie netgi toliau jį skatina, aktyviai kovodami dėl rinkos ir gerindami paskolų sąlygas. Bent jau trumpu laikotarpiu bankai laimi iš paskolų bumų – dėl didelės paskolų paklausos didėjanti jų apimtis ir pigūs finansiniai išteklių leidžia bankams aktyviai konkuruoti, neaukojant pelno. Paskolų bumų metu bankų nuosavybės pelningumo rodikliai netgi gerokai pagerėjo. Siekdamas sumažinti su sparčiu ūkio kreditavimu susijusią riziką, valdžios institucijos turi imtis priemonių spekuliaciniams procesams nekilnojamojo turto rinkoje stabdyti ir lūkesčiams dėl tolesnio kainų kilimo stabilizuoti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. ALEKNEVIČIENĖ, Vilija. (2005) Finansai ir kreditas, Vilnius: Enciklopedija, p. 132-167, ISBN 9986-433-35-5.
2. KAMERSCHEN, David R.. (1988) Money and banking, Cincinnati, Ohio: South-Western publishing Co., p. 36-64, ISBN 0-538-08271-2
3. MACMILLAN, Palgrave. (2004) The credit risk of complex derivatives, Third edition: Eric Banks, p. 42-64, ISBN 1-4039-1669-1
4. MAYER, Thomas; DUESENBERY, James S.; ALIBER, Robert Z.. (1995) *Pinigai, bankai ir ekonomika*. Vilnius: Alma litera, p. 101-149, ISBN 9986-02-045-X
5. MARTINKUS, Bronius, ŽILINSKAS, Vytautas. (2001) Ekonomikos pagrindai, Kaunas: Technologija, p. 586-618, ISBN 9986-13-575-3
6. RAMANAUSKAS, Tomas. (2005) Bankų kreditų didėjimas makroekonominiu požiūriu. Pinigų studijos 2005.03. Apžvalginis straipsnis
7. Architektūros ir statybų agentūra. (2006) Bankai, pagrindinės paskolos gavimo sąlygos [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.asa.lt/paskolos/s01.php?iq=283>>
8. Būsto paskolos. (2006) Paskola su fiksuota ir kintama palūkanų norma – koks skirtumas? [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<<http://www.bustopaskolos.lt/lt/for-individuals/loan-conditions/interest-rates/>>
9. Būsto paskolų draudimas. (2006) Klausimai ir patarimai [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bpd.lt/klausimai2.html#01>>
10. Finansai ir investicijos. Centrinio banko vaidmuo ekonomikoje [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://finansai.tripod.com/1.htm>>
11. Centrinė hipotekos įstaiga. (2006) Hipotekos registras [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lhr.lt/index.php?-1096608712>>
12. GELEŽŪNAITĖ, Kastė. (2006) „Snoras“ patenkintas metų rezultatais [interaktyvus]. „Verslo žinios“ OnLine, 2006 m. sausio 31 d. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/422568C70061EE68C2257107002FE50B?OpenDocument>>
13. Iš LLRI leidinio "Knyga 2000-2004 metų Seimo nariams ir rinkėjams". (2000) Kreditai ir bankai – 2000.06.30. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/kreditai_ir_bankai/2409>
14. JAKUBAUSKAS, Renaldas. (2006) Šiomet pjaus naują paskolų derlių [interaktyvus]. „Verslo žinios“ Nr.23 (2 psl.), Dienos tema, 2006 m. vasario 2 d. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C12567CC0037EEC1C2257108002C9D07?OpenDocument>>

15. JUODKA, Robert. (2006) Kredito rizika: teisinės jos mažinimo priemonės [interaktyvus]. „Verslo žinios“ Nr. 77 (15 psl.), Mano verslas, 2006 m. balandžio 21 d. [žiūrėta 2006 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C12567CC0037EEEC1C225714F00432994?OpenDocument>
16. KRISTOFFERSEN, Kai. (1998) Finansų rinkos vystymasis: bankų sistema [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 m. kovo 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://finansai.tripod.com/bankusistema.htm>
17. KULIOMINA, Viktorija. (2006) "NORD/LB Lietuva" paskolų portfelis pernai didėjo 51% [interaktyvus]. „Verslo žinios“ OnLine, 2006 m. sausio 18 d. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/422568C70061EE68C22570FA00342117?OpenDocument>
18. Lietuvos bankų asociacija. (2006) Bankų veiklos Lietuvoje 2005 metais apžvalga [interaktyvus]. Lietuvos bankas. [žiūrėta 2006 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lba.lt/index.php/lt/28786/>
19. Lietuvos bankas. (2004) Kredito įstaigų priežiūra [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lbank.lt/lt/apie/prieziura.html>
20. Lietuvos bankas. (2006) Kredito įstaigų veikla (apžvalgos) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lbank.lt/lt/istaiigos/veikla.htm>
21. Lietuvos bankas. (2004) Lietuvos banko metų ataskaita [interaktyvus]. Lietuvos bankas. [žiūrėta 2006 m. vasario 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lbank.lt/lt/leidiniai/ataskaitos/ataskaita2004.pdf#page=93>
22. Lietuvos bankas. (2006) Mėnesinis biuletenis 2006.01 [interaktyvus]. Lietuvos bankas. [žiūrėta 2006 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lbank.lt/lt/leidiniai/menesinis/menesinis.pdf#page=23>
23. Lietuvos bankas. (2006) Mokėjimo sistema LITAS [interaktyvus]. Lietuvos bankas. [žiūrėta 2006 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lbank.lt/lt/mokejimai/index.htm#b4>
24. Lietuvos bankas. (2003) Nutarimas dėl abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrųjų nuostatų patvirtinimo [interaktyvus]. 2003 m. kovo 20 d. Nr. 15. [Žiūrėta 2005 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/docs/word/12003032015.doc>
25. Lietuvos bankas. (2005) Pagrindiniai bankų veiklos rodikliai 2005.12 [interaktyvus]. Lietuvos bankas. [žiūrėta 2006 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/lt/leidiniai/mazasis/mazasis_0512.pdf
26. Lietuvos bankų asociacija. (2006) Bankų veiklos Lietuvoje 2005 metais apžvalga [interaktyvus]. Lietuvos bankas. [žiūrėta 2006 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lba.lt/index.php/lt/28786/>
27. Nord/Lb. (2004) Lietuvos ekonomikos apžvalga [interaktyvus]. Nord/Lb Lietuva analitikų grupė. [žiūrėta 2006 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: http://www.nordlb.lt/files/lea_2004_1.pdf

28. PILIBAITIS, Rimantas. (2006) Įsipareigojimų draudimas – našta ar būtinybė [interaktyvus]. „Verslo žinios“ Nr.3 (10 psl.), Dienos tema, 2006 m. sausio 5 d. [žiūrėta 2006 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C12567CC0037EEC1C22570EC004C3F45?OpenDocument>>
29. PILIBAITIS, Rimantas. (2005) Kai prislegia būsto paskolos palūkanos [interaktyvus]. „Verslo žinios“ Nr.234 (8 psl.), Mano investicija, 2005 m. gruodžio 5 d. [žiūrėta 2006 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C12567CC0037EEC1C22570CA0051B103?OpenDocument>>
30. POVILAITYTĖ, Evelina. (2006) "Hansabanko" grupė uždirbo 137 mln. Lt" [interaktyvus]. „Verslo žinios“ OnLine, 2006 m. vasario 15 d. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/422568C70061EE68C225711600422247?OpenDocument>>
31. POVILAITYTĖ, Evelina. (2006) "NORD/LB Lietuva" paskolų portfelis pernai storėjo pusantro karto [interaktyvus]. „Verslo žinios“ OnLine, 2006 m. sausio 10 d. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/422568C70061EE68C22570F200329039?OpenDocument>>
32. POVILAITYTĖ, Evelina. (2006) "Sampo" bankas turtą padidino 2 kartus" [interaktyvus]. „Verslo žinios“ OnLine, 2006 m. vasario 15 d. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/422568C70061EE68C22571160035A91F?OpenDocument>>
33. RANONYTĖ, Agnė. (2005) Augsiančias palūkanas verta pamėginti suvaldyti [interaktyvus]. „Verslo žinios“ Nr.82, Investicija nr. 1 (19 psl.), Bankai. Draudimas. Finansai, 2005 m. balandžio 29 d. [žiūrėta 2006 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C12567CC0037EEC1C2256FDB00457E0A?OpenDocument>>
34. SIGMUND, Anne-Marie. (2005) Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo priimti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas, pataisančias 2000 m. kovo 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/12/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo ir 1993 m. kovo 15 d. Tarybos direktyvą 93/6/EEB dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo KOM(2004) 486 galutinis — 2004/0155 ir 2004/0159 (COD). [interaktyvus]. Europos Sąjungos oficialusis leidinys 2005.09.22 [žiūrėta 2006 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą:
<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/lt/oj/2005/c_234/c_23420050922lt00080013.pdf>
35. SIMĖNAS, Dalius. (2006) „Bankininkai - už nuosaikų ekonominių vystymąsi [interaktyvus]. „Verslo žinios“ Nr.51 (6 psl.), Užsienio žinios 2006 m. kovo 15 d. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą:
36. STANIULYTĖ, Teresė. (2006) Bankų rizika didėja [interaktyvus]. „Verslo žinios“ Nr.23 (2 psl.), Dienos tema, 2006 m. vasario 2 d. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C12567CC0037EEC1C2257108003356C0?OpenDocument>>

37. STANIULYTĖ, Teresė. (2006) Paskolos ir brangsta, ir ribojamos [interaktyvus]. „Verslo žinios“ Nr.51 (2 psl.), Dienos tema, 2006 m. kovo 15 d. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C12567CC0037EEC1C225712D003BD6C2?OpenDocument>

38. VALVONIS, Vytautas. (2004) Kredito rizika ir jos vertinimas (ne techninis pristatymas), ekonomikos seminaras [interaktyvus]. Matematikos ir informatikos fakultetas [žiūrėta 2006 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: http://212.59.24.64/CV/256.1.KREDITO_RIZIKA_IR_JOS_VERTINIMAS

39. VALVONIS, Vytautas. (2005) Naujasis kapitalo susitarimas ir kredito rizikos valdymas: iššūkis Lietuvos bankams ir bankų priežiūros institucijai [interaktyvus]. Vilniaus universitetas [žiūrėta 2006 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą:

<http://212.59.24.64/CV/Disertacija/2005%2004%2015%20Disertacija.pdf>

40. VŽ online. (2006) "Nordea Bank Lietuva" šiemet išaugo 40% [interaktyvus]. „Verslo žinios“ OnLine, 2005 m. spalio 20 d. [žiūrėta 2006 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.vz.lt/Newspaper/RA99.nsf/articles/C12567CC0037EEC1C225709F004D836A?OpenDocument>

SUMMARY

Inappropriate credit risk management is one of the main reasons of bank collapse. The major part of bank capital in traditional banking consists of credits. Thus credit risk management strongly influences stability of banks.

The purpose of this work is to analyze the specifics of bank activity risks, paying great attention to credit risk analysis, and to explore and evaluate the possibilities of bank credit risk management and assessment.

The tasks of this job are the following:

- To analyze characteristics of bank activity and credit risks;
- To describe the sources and reasons of credit risk and present credit principles;
- To evaluate the variation of credit portfolio and the factors influencing it;
- To analyze credit risk and credit risk limiting standards;
- To inspect the tools reducing credit risk.

The increase of Lithuanian bank credit portfolio in years 2003 - 2005 is mostly related to real estate market. This is because the major part of credits is devoted to buy accommodation. As the main risk of this increase we can mention indetermination in real estate market.

As more and more people tend to take credits in euros, there exists a decrease in credits, taken in litas. So if there would be problems to make euro as our currency it could appear potential currency risk.

Banks find more perspectives in long term credits and it makes good circumstances for bank clients to develop their investment projects. On the other hand, long term credits determine bigger credit risk because it is more complicated to forecast debtors' financial stability.

Despite strongly growing credit portfolio, banks satisfy all safety requirements.

The graduation paper contains 47 pages, 27 pictures and 2 tables.